

DRAMSKI ODGOJ

GLASILO
HRVATSKOG
CENTRA ZA
DRAMSKI ODGOJ

ZAGREB,
OŽUJAK 1999.
GODINA III.
BROJ 3

OBLJETNICA

Radi se zapravo o dvije obljetnice.

Prva je slavna: pišem ove retke na dan kad je prije tri godine trinaestoro (sretnog li broja!) ponesenih ljudi održalo osnivačku sjednicu Hrvatskog centra za dramski odgoj. Do ovog trenutka naš je broj porastao na preko 180 članova, a ta brojka i dalje raste. Nema bolje potvrde našeg djelovanja od takvih jednostavnih i provjerljivih činjenica.

Druga je obljetnica manje slavna: od posljednjeg izašlog broja *Dramskog odgoja* proteklo je upravo godinu dana. Znači da cijelo to vrijeme nije moglo biti prave komunikacije među širim članstvom. To su dvije krajnosti naše sadašnje situacije. S jedne strane, vjera i nuda, a s druge, neimaština, ali i nerazumijevanje često upravo onih kojima je u opisu radnih mesta da takve inicijative i djelatnosti prepoznaju i podupru.

Pa ipak, broj koji držite u ruci svjedoči o našem radu ne samo kroz "službene" akcije za koja kao udruga dobivamo sredstva, nego i djelovanjem samih članova koji u sve većem broju uvidaju da životnost Centra ovisi o onome što oni sami mogu učiniti. Zato mjesto na naslovniči ovog broja s pravom pripada najvažnijem dogadaju u životu naše udruge u proteklim godinu dana, a to je osnivanje prvog područnog ogranka HCDO u Rijeci. Skrećem pozornost i na *Prijedlog stupnjeva stručnih zvanja*

koji vam ovdje dajemo na javnu raspravu očekujući da nam priopćite vaše primjedbe i da nam tako pomognete u što boljem oblikovanju konačnog teksta. Vaša mišljenja ne očekujemo samo oko ovog, za udrugu važnog pitanja. Ponavljam: ovo je vaše glasilo, ono je mjesto iznošenja i razmjene osobnih stavova i mišljenja, a nikako jednosmernih naputaka. Zanimljivost i korisnost *Dramskog odgoja* ovisi poglavito o vama. Dakle: pišite i sudjelujte u životu udruge, jer o tome ovisi koliko će zaista biti živa i životna i koliko će uistinu biti vaša!

Vaš Vlado Krušić

Mjesto na naslovniči ovog broja pripada najvažnijem dogadaju u životu naše udruge tijekom protekle godine dana.

U Rijeci je 20. listopada 1998. osnovan prvi područni ogrank Hrvatskog centra za dramski odgoj. Inicijativu za osnivanje ogranka pokrenule su tri članice našeg Centra s riječkog područja u želji da voditelji scenskih družina u osnovnim i srednjim školama, većinom samouci, dobiju odgovarajuću i trajnu stručnu pomoć.

Ogranku je pristupilo još osam voditeljica školskih družina čiji su ostvaraji uvijek bivali zapaženi na susretima "Lidrano" Primorsko-goranske županije. Riječki ogrank tako zasad broji jedanaest članova (uz predviđeno daljnje povećanje!) kojima je najvažnija zadaća organiziranje temeljnih seminara za voditelje školskih scenskih družina. Pored seminara i praktičnih predavanja koja će ostvariti same članice ogranka, djelovanje će biti usmjereni ka poticanju mladih na kulturno stvaralaštvo i njihovom uvođenju u svijet umjetnosti. Težit će se također njezovanju hrvatskog književnog jezika i čakavskog narječja, kao i oživljavanju kulturne baštine u cjelini.

Za povjerenika riječkog ogranka izabrana je gda Dragica Stanić, učiteljica razredne nastave i mentor u OŠ "Milan Brozović" u Kastvu, inače istaknuta sudionica "Lidrana" na kojima njezini ostvaraji s učenicima redovito bivaju među najzapaženijima. Na osnivačkom sastanku predložen je i program rada ogranka za 1999. godinu u kojem su na prvom mjestu temeljni seminar "Radionice dramskog odgoja". No ogrank neće samo čekati na sredstva potrebna za temeljne seminare, već će vlastitim snagama nastojati ostvariti nekoliko radnih susreta. Tako će D. Stanić izlagati o temi "Kako raditi s djecom s posebnim potrebama u okviru redovne škole?". Profesorice Gea Srdoč i Zvjezdana Vidaković iz OŠ Srdoči izlagati će na temu "Glazbeno stvaralaštvo u scenskoj igri", a Zrinka Šneberger, iz OŠ Vežica i dugogodišnja mentorica Škole stvaralaštva u Novigradu, vodit će radionicu s naslovom "Scenske igre".

Poduzetna povjerenica ogranka gda. Stanić, svjesna nedovoljne potpore i neupoznatosti šireg društva i prosvjetnih vlasti sa značajem i mogućnostima dramskog odgoja, organizirala je 21. siječnja o.g. još jedan sastanak na kojem su predstavljeni rad i ciljevi HCDO-a. Sazivači su zajednički

bili ogrank HCDO i poglavarstvo grada Kastva na čelu s gradonačelnicom Sonjom Brozović-Cuculić i predsjednikom gradskog vijeća mr. Brankom Kukurinom. Pozvani su bili članovi ogranka, predstavnici županijskog ureda za prosvjetu i kulturu, ravnatelji škola, predstavnici lokalne samouprave prigradskih riječkih općina, te Vlado Krušić, predsjednik HCDO. Na dramaturški mudro vodenom sastanku, nakon pozdrava domaćina, najprije je V. Krušić govorio o dramskom odgoju u Hrvatskoj i svijetu, Dragica je Stanić govorila o svom dvadesetgodišnjem iskustvu vodenja dramsko-recitatorskog rada i njegovim učincima kod pojedinaca

te u sredini u kojoj se rad odvijao, Gca Srdoč i Zvjezdana Vidaković govorile su o seminarima HCDO i potrebi njihova održavanja. Nakon toga pokrenuta je kraća rasprava o mogućim sredstvima za seminare u kojima su sudjelovali i predstavnici županije te lokalne samouprave. Zaključci ovog korisnog sastanka bili su konkretni: izdvojiti prioritetne seminare, zatražiti potporu Ministarstva prosvjete za njihovo održavanje, razinotriti kako osigurati sredstva i... početi s realizacijom!

(Maja Verdonik - Vlado Krušić)

ZAKLJUČCI SAVJETOVANJA "MOGUĆNOSTI DRAMSKOG ODGOJA U RADU S DJECOM I MLADEŽI S POSEBNIM POTREBAMA"

Savjetovanje je održano 19 - 20. 12. 1998. u ZAGREBAČKOM KAZALIŠTU MLADIH

(Zaključci su upućeni ministarstvima, ustanovama, organizacijama te pojedincima vezanima uz područje kojim se savjetovanje bavilo.)

Terapijske i socijalizacijske mogućnosti dramskog izražavanja danas se široko priznaju u većem dijelu svijeta, poglavito onog razvijenog. Tijekom posljednjeg desetljeća zanimanje za odgojne mogućnosti dramskoga rada u Hrvatskoj sve više raste i izvan ustanova specijaliziranih za dramski rad s djecom i mladeži. Taj se interes naročito ispoljio tijekom domovinskog rata te nakon njega, pokazavši da je velik broj voditelja školskih scenskih družina, psihologa i pedagoga, socijalnih radnika, odgajatelja te drugih pedagoških djelatnika spontano posegnuo za dramskim izrazom kao sredstvom emocionalnog i socijalnog suprotstavljanja strahotama kojima su bili izloženi zajedno s djecom o kojoj su se tada brinuli. U tom razdoblju dramske su metode kao oblik pomoći bile daleko prisutnije nego što je to bilo poznato ne samo široj javnosti, nego i nadležnim vladinim i nevladinim, državnim i privatnim ustanovama i organizacijama.

I danas je stanje slično. To je pokazalo i ovo savjetovanje. Naime, dramskog rada u raznim ustanovama koje rade s djecom s posebnim potrebama ima daleko više nego što smo svjesni. Najveći broj ljudi koji obavljaju taj rad ne bi se mogli smatrati kazališnim stručnjacima, no kao odgajatelji, pedagozi i terapeuti, u dnevnom kontaktu s djecom i mladeži u različitim ustanovama zdravstvene i socijalne skrbi ili odgoja, znali su intuicijom, senzibilitetom i pedagoškim iskustvom osjetiti potrebitost i korisnost dramskog čina kao sredstva koje, bez obzira na umjetnički domet, daje priliku za zdravo psihomocionalno reagiranje na probleme s kojima se njihovi mladi pitomci ili učenici suočavaju.

Danas, nekoliko godina nakon rata, ti vrijedni pregaoći, najvećim dijelom stručnjaci u svojim - nekazališnim - područjima, pružili su i na ovom savjetovanju niz potvrda opravdanosti i učinkovitosti dramskog stvaralaštva za djecu i mlade ljude s kojima rade u školama, odgojnim ustanovama, poliklinikama, centrima socijalnog rada i sl.

Savjetovanje je potvrdilo da se dramske tehnike mogu uspješno koristiti za rad s psihički ili fizički invalidnim mlađim osobama, u socijalizaciji nezbrinute i delinkventne mladeži, i za

pravodobno sprječavanje i odvikanje od raznih oblika ovisnosti, u situacijama kad su međuljudski odnosi narušeni, u radu s darovitim djeecom itd.

Držimo da mnogim odgajateljima mlađih hrvatskih naraštaja kao i terapeutima te rehabilitatorima koji rade s djecom i mladeži s posebnim potrebama treba osigurati odgovarajuću stručnu pomoći za odgovornu zadaću koju obavljaju i u tome vidimo svrhu promicanja dramskog odgoja i naših aktivnosti.

Zbog toga Vam se i obraćamo s našim zaključcima u nadi da nam i Vi možete pomoći u nastojanju da dramski odgoj i dramska pedagogija u hrvatskom društvu zauzmu ono mjesto koje u razvijenom svijetu već imaju.

Na završnoj raspravi sudionika savjetovanja "Mogućnosti dramskog odgoja u radu s djecom i mladeži s posebnim potrebama" doneseni su sljedeći zaključci:

1. *Dramski odgoj i dramska pedagogija zavređuju veću pozornost hrvatske javnosti te ustanova i organizacija društvenog života nego što je to danas slučaj. Dramski odgoj i dramska pedagogija neće se u Hrvatskoj moći razvijati ukoliko ne steknu široku društvenu prepoznatljivost i podršku odgovarajućih državnih, strukovnih i znanstvenih ustanova i organizacija.*

2. *Za stjecanje društvene potpore neophodno je da svi koji na bilo koji način i u bilo koju svrhu koriste dramske odgojne metode u radu s osobama s posebnim potrebama imaju jasnú svijest o značaju, dometima i složenosti tog rada kako bi ga mogli odgovorno razvijati, promicati i zastupati tamo gdje dramski odgoj i pedagogija još nisu udomaćeni i prepoznati. U tu će svrhu Hrvatski centar za dramski odgoj osnovati jedan ili više odjela za dramski rad s osobama s posebnim potrebama te nastojati organizirati i druge oblike međusobna susretanja i razmjene iskustava kroz glasilo Centra te kroz poticanje susreta dramsko-scenskog stvaralaštva osoba s posebnim potrebama.*

3. *Za sustavan i dugoročan razvoj dramske pedagogije i odgoja potrebno je omogućiti trajno i sustavno obrazovanje stručnjaka ne samo kroz tečajeve, seminare, radionice i savjetovanja kakve Hrvatski centar već organizira, nego i kroz izborne, zatim diplomske i postdiplomske programe na pojedinim studijima, pedagoškim i učiteljskim prije svega, na Akademiji dramske umjetnosti, kroatistici kao i na Studiju socijalnog rada, na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu te Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta. Otvaranjem ovakvih mogućnosti stvorit će se pretpostavke za otvaranje kolegija, a kasnije i katedara dramske pedagogije kao metodičkih i istraživačkih središta.*

4. *Posebnu važnost pridajemo ozbiljnog problemu sadašnjeg nepovoljnog društvenog statusa djece i mladeži s posebnim potrebama te odnosa šireg društva i njegovih seg-*

menata prema njima. Naime, kao društvo još smo po mentalitetu i uvriježenim vrednotama skloniji izdvajajući, ili u najboljem slučaju saželjevanju, takvih osoba. Zato se zalažemo za daleko intenzivnije razvijanje društvene osjetljivosti za sposobnosti, darovitost i potrebe takve djece i mladih ljudi kod svih ostalih članova društva, a naročito kod mladih naraštaja. Treba razvijati svijest o potrebi uključivanja takvih, naročito mladih, osoba u društveni život počevši od obitelji, razreda odn. odgojne skupine pa do stručnog ospozobljavanja i radne sredine. Pre sudnu ulogu u tom djelovanju moraju imati sustavi odgoja i obrazovanja te javnog priopćavanja.

Pritom dramski rad može biti snažno sredstvo socijalne inkluzije djece i mladih ljudi s posebnim potrebama, jer razvija humanne odnose među djecom bez obzira na sposobnosti ili nedostatke, a njegov javni umjetnički izraz može biti način društvena potvrđivanja, promicanja i ostvarivanja načela inkluzije djece i mlađeži s posebnim potrebama u zajednici. Osim toga, dramsko stvaralaštvo takvih osoba i njegovo javno predstavljanje neki put će njihovu posebnost iskazati ne kao nedostatak već kao bogatstvo.

5. Na tragu prethodna zaključka zalažemo se za snažnije povezivanje škola i centara za socijalni rad, ne samo radi ambulantnog, tj. naknadnog reagiranja na neželjene pojave, nego i radi preventivnog djelovanja u lokalnim zajednicama putem zajedničkih akcija kroz djeci i mlađeži primjerene i privlačne oblike stvaralačkog rada. Jednako tako zalažemo se za ravnopravno uključivanje ustanova za rad s djecom i mlađeži s posebnim potrebama u sustav javnih smotri stvaralaštva poput školskih susreta "Lidrano" i sl., te za gostovanja i razmjenu školskih družina slobodnih aktivnosti sa sličnim družinama u ustanovama za rad s djecom i mlađeži s posebnim potrebama. Ne treba zaboraviti ni to da pri takvim susretanjima invalidnost može biti snažan poticajni uzor neinvalidnim osobama za suočavanje s vlastitim životnim teškoćama.

6. Darovita i talentirana djeca i mladi ljudi, kao specifična skupina s posebnim potrebama, u Hrvatskoj još uvek ne uživaju dostatnu pozornost i sustavnu skrb. Takva djeca nisu pošteđena teškoća u osobnu sazrijevanju i društvenoj prilagodbi. Darovitoj djeci dramski rad itekako može biti od pomoći u osobnu razvoju. U situaciji zabrinjavajuće pasivnosti i apatije mladih naraštaja, dramski rad omogućuje darovitoj i osjetljivoj djeci da izraze svoje misli, osjećaje i stavove, da bezbolno komunicirajuša

svijetom i da se od njeg ne otuduju, već da svoju stvaralačkost razviju i pozitivno iskoriste.

Narav ovog našeg savjetovanja razlog je da istaknemo potrebu snažnije skrbi i potpore dramski talentiranoj djeci i mladim ljudima kao onima koji će u budućnosti možda postati ne samo istaknuti dramski umjetnici nego i istaknuti dramski pedagozi te razvijati dramski odgoj i pedagogiju u Hrvatskoj.

7. U stvaranju prostora za sustavan razvoj dramskog odgoja, ali i za široku prevenciju raznih oblika nesocijalnog ponašanja uključujući i ovisnost kao danas najčešće isticanu zlo, jedna od važnijih zadaća pripada odgojno-obrazovnom sustavu te posebno slobodnim aktivnostima čiji status u školama još uvek nije najbolje riješen.

Zalažemo se za vraćanje značaja i ugleda slobodnim aktivnostima u školi kao mjestu ne samo učeničkog stvaralaštva nego i mjestu socijalizacije, usvajanja humanih vrednota i razvoja stvaralačke ličnosti učenika. Zalažemo se za školu kao odgojnu, obrazovnu ali i kulturno-stvaralačku ustanovu. Jednako tako smatramo da rad voditelja slobodnih aktivnosti mora biti adekvatno vrednovan i nagrađen.

8. Uz školske slobodne aktivnosti danas u razvijenu svijetu iznimnu važnost dobivaju izvanškolski oblici stvaralačko-socijalizacijskog rada s djecom i mlađeži, jer zajedno s obitelji i školom značajno pridonose zdravom razvoju mladih ličnosti. Držimo da pored športa, koji već uživa značajnu javnu potporu, danas posebnu važnost u radu s mlađeži moraju imati svi oblici stvaralačkog provođenja slobodnog vremena kao što su igraonice, centri umjetničkog i stvaralačkog odgoja, kulturno-umjetnička društva, klubovi mlađeži, socijalizacijske skupine i sl. Ne čekajmo da gorući problemi mlađeži eksplodiraju. Radije stvarajmo pretpostavke za njezin svestran i cijelovit razvitak. Ulagati u ustanove i organizacije za kulturno stvaralaštvo mlađeži znači ulagati u sigurniju i sretniju budućnost Hrvatske. Isto tako, zalažemo se da svi takvi oblici rada s mlađeži budu otvoreni svoj djeci i mladim ljudima bez obzira na sposobnosti.

Svi mi koji dramski izraz koristimo kao umjetničku, odgojnu, terapijsku ili rehabilitacijsku metodu tom ćemo se zadatu radosno priključiti.

Sudionici savjetovanja "Mogućnosti dramskog odgoja u radu s djecom s posebnim potrebama"

Nevenka Mihovilić

**SAJAM IDEJA
I DOBRE
ENERGIJE**

19. i 20. prosinca 1998. godine u Zagrebačkom kazalištu mladih održano je savjetovanje pod nazivom "Mogućnosti dramskog odgojnog rada s djecom i mlađeži s posebnim potrebama". Savjetovanje je organizirao Hrvatski centar za dramski odgoj u suradnji s Učilištem Zagrebačkog kazališta mladih. Sredstva za održavanje ovog izuzetno krišnog skupa, na kojem se okupilo oko 120 sudionika, osigurana su iz donacije Instituta Otvorenog društva.

Zahvaljujući Odboru savjetovanja (Jasenka Pregrad,

psiholog: Darija Hercigonj-Salamoni, defektolog-logoped, Poliklinika "Suvag"; Josip Janković, psiholog, nastavnik na Studijskom centru socijalnog rada; Roman Šušković-Stipanović, dramski pedagog; Vlado Krušić, dramski pedagog) savjetovanje je dobro organizirano i proteklo je u izuzetno konstruktivnoj i kreativnoj atmosferi u kojoj su se upoznali i izmjenili iskustva mnogi stručnjaci i entuzijasti, oni koji na različite načine, stalno ili tek povremeno, rade s djecom i mlađeži s posebnim potrebama.

Zanimljiva koncepcija savjetovanja, zamišljenog kao sajam referata, plakat-izlaganja, video-zapisa, radionica, malih predstava i razgovora, dala je dvodnevnom napornom radu potrebnu dinamiku i svježinu. Sudionici savjetovanja, među kojima je bilo ponajviše socijalnih radnika, odgajatelja, učitelja, pedagoga, psihologa i liječnika, s podjednakim su zanimanjem pratili izlaganja, aktivno sudjelovali u raspravama i zdušno radili u radionicama.

Pokazalo se dobrom to što organizatori nisu točno odredili ni ograničili pojam "djeca s posebnim potrebama" što je omogućilo raznolikost i bogatstvo izložene grade, kao i uvid u oblike i metode korištene u radu s djecom s tjelesnim i mentalnim oštećenjima, s djecom s poremećajima u ponašanju te s nadarenom djecom.

Prvog dana savjetovanja mogli smo se uvjeriti koliko se pozornosti posvećuje stvaralačko-estetskoj dimenziji rehabilitacijskog procesa u Poliklinici "Suvag" te u centrima "Vinko Bek" u Zagrebu i "Slava Raškaj" u Rijeci i Splitu. Izlaganje i video-zapisi pokazali su koliko je ljubavi i upornosti potrebno da se ostvare odgojni i obrazovni zadaci i pokrenu emocionalno-estetski doživljaji u djece s kojom stručnjaci tih centara rade koristeći dramsko-scenske forme. Prilozi i izlaganja Darije Hercigonje, Blanke Šmit, Ivančice Litvay, Bogdane Pavelin, Anite Matković, Irene Pažanin, Željke Paleke i drugih pokazala su svu raznovrsnost i bogatstvo takvoga rada. Sa svojim dostignućima i istraživanjima u području rehabilitacije putem pokreta, glazbe i dramske igre upoznali su nas nastavnici Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Lelia Kiš-Glavaš i prof.dr. Miroslav Prstačić, a goće iz Slovenije Jelka Bratec, Gabrijela Bodlaj i Jelena Sitar prenijele su svoja iskustva u radu s invalidnim osobama i s djecom-izbjeglicama. Video zapis o radu s predškolskom djecom prikazale su Daniela Gross i Gordana Slivar iz zagrebačkog dječjeg vrtića

"Potočnica", Davor Kavalari govorio je o svom radu s invalidnom mladeži u Centru "Dubrava", a Dragica Stanić iz Kastva o radu s djecom s posebnim potrebama u okviru redovne škole.

Izuzetno su dobro prihvaćeni nastupi uživo dramskih skupina koje su pokazale svoje rezultate i prezentirale rad svojih odgajatelja. Oni su unijeli svježinu i dobro raspoloženje na ovaj skup na kojem su se okupili istinski zaljubljenici u svoj posao i u ono najvrednije što bilo koja zajednica posjeduje, a to su djeca i mladež. Entuzijazam i ljubav prema poslu najbolje su se mogli pratiti na radionicama scenskog govora, neverbalnog treninga u terapiji mucanja i radionicu rehabilitacije putem pokreta i glazbe, koje su vodile Dubravka Obad, Renata Rade te tandem Jagoda Leskovar i Vesna Pintar.

Predveče prvoga dana održane su još tri radionice.

Gordana Kovačević i Nives Markulin iz zadar-skog Boravka za djecu i mladež s teškoćama u razvoju vodile su radionicu komunikacijskih vještina, Marijana Mitrović i Mirna Borožan iz osječkog Centra za mir izlagale su o terapiji smijehom, a Zlatko i Anja Bastašić vodili su radionicu o dramskim mogućnostima bajke uvezvi kao predložak jednu priču poznatog pisca Michaela Endea.

Drugoga dana savjetovanja iznesena su iskustva i postignuća u radu s djecom i mladeži sa psihosocijalnim problemima. Bilo je tu zanimljivih priloga o dramskom radu o ulozi sociodrame u liječenju alkoholizma (Dr. Darko Breintenfeld) te o programu modifikacije ponašanja djece i mladeži putem igre (Tatjana Hip i Andreja Rosandić). Budući da se u svijetu smatra kako i izrazito darovita djeca također imaju posebne potrebe, nekoliko je izlaganja posvećeno mogućnostima dramskog rada s njima (Jasna Cvetković Lay, Vlado Krušić i Nevenka Mihovilić).

Potresno svjedočenje Nade Matović iz Mostara o naporima da se u ratnim i poratnim uvjetima pomogne djeci i mlađima traumatiziranim ratom i poremećenim odnosima u obitelji, pokazalo je koliko je za odgoj i napredovanje djece i mladeži s posebnim potrebama neophodno sudjelovanje šire društvene zajednice. Sav trud i zalaganje pojedinaca nisu dostatni da se zaliže rane i prebrode sve traume.

Nakon izlaganja u nekoliko su navrata održane rasprave po grupama i izneseni prijedlozi o nastavku suradnje i ospozobljavanja kako bi se dramski odgoj i izraz još uspešnije primjenjivali u radu. I ovaj put istaknut je nedostatak potrebne literature iz područja dramskoga odgoja te nam, kao i do sada, kao najznačajniji oblik ospozobljavanja preostaju seminari. Spomenute su mogućnosti čvršćeg povezivanja zajedničkog djelovanja pod okriljem Hrvatskog centra za dramski odgoj koji je organiziranjem ovakvih skupova i brojnih drugih oblika ospozobljavanja ostvario znatan napredak u promaknuću dramskog odgojnog rada i njegovog položaja u našem društvu. No, ozbiljan rad tek nam predstoji. Vjerojatno će zbornik radova i priloga s ovog savjetovanja pokazati kako je ono bilo značajan doprinos u okupljanju i upoznavanju svih onih koji se bave dramskim radom i odgojem djece i mladeži, a kojima je na srcu njihova dobrobit i zdravlje.

dijeliti ih s drugima. Dragica je isto tako neprekidno zapitanu nad time što, kako i zašto radi. Evo njezine priče.

Tko sam ja? Kap u moru. Sve što ću napisati mogu biti riječi većine učitelja koji se bave dramskim odgojem. Ni sada ne znam pouzdano zbog čega se njime bavim, ali uvjerenja sam da mi dramski odgoj pomaže u redovnu radu i inače kao čovjeku. Još uvjek učim, istražujem, pitam i svaka nova spoznaja potiče me na razmišljanje: ostvarujem li kao učiteljica sve ono što mi je zadatak, tj. pripremiti dijete za život, usmjeriti ga na put da bude čovjek?

Ono što me razlikuje od ostalih učitelja jest moj životni put. Moj pokojni otac, Josip Spinčić (kojim se nas troje djece veoma ponosimo), dijete mnogobrojne obitelji, rođeni Kastavac, imao je srce da na preporuku Ivana Matetića Ronjgova, kompozitora i predavača na zagrebačkom

Portret KAP U MORU

Dragica Zvjezdana Stanić, učiteljica razredne nastave u OŠ "Milan Brozović" u Kastvu i dugogodišnja voditeljica čakavske grupe s kojom redovito ostvaruje zapažene nastupe na Lidranu, od listopada 1998. obnaša i dužnost povjerenika riječkog ogranka IICDO, prvog u Hrvatskoj. Iz niza susreta s Dragicom - ili Zvjezdanom, svejedno! - učitvрšćivao sam svoj dojam da se ne radi samo o osobi koja stvaralački dramsko-scenski rad s djecom dobro obavlja i voli, nego ga razumijeva unutar daleko širih psiholoških, socioloških i kulturno-odrednica. Zato njezin izbor za povjerenika riječkog ogranka nisam doživio kao slučajan.

Kao što je spremna syjedati o svojim iskustvima i

konzervatoriju, studira harmonij. Kao mladić, zaljubljenik u ljude i kraj, još samouk bio je jedan od osnivača i među prvim kapelnicima Limene glazbe Spinčići. Probc su se održavale u našoj obiteljskoj kući. Dramatizirao je nekoliko tekstova, sam pisao tekstove uz glazbu, uvježbavao s glumcima-amaterima nastupe za pučke svečanosti. Nakon završenog studija radio je u osnovnoj školi u Velikoj Gorici (malo podataka znamo o mjestima zapošlenosti), upoznao je mamu Katicu Horvat, Podravku, i rodilo se nas troje djece. Kako je mama bila vrlo mlada, a bolesna, ja sam u jedanaestom mjesecu života, kao najmlade dijete, usvojena od tatine sestre, koja nije mogla imati djece, u Kastav. Mama je umrla vrlo rano, u svojoj tridesetoj godini, a tata osam godina nakon nje.

Moji usvojitelji, mama i tata, ljudi od života i za život, pružili su mi sve, ali bez pretjerivanja, ponašajući se kao pravi roditelji. A bili su više od toga. Tata udarnik u Tvornici papira, mama vrsna krojačica cijenjena među najpoznatijim ljudima Rijeke. Temeljito su me pripremali za život, od rada u poljoprivredi, u kući, oko kuće, u šumi, do školovanja u srednjoj školi. Nemam riječi zahvale niti postoje riječi da se sve kaže za takve ljude, koji su nesebični, odriču se svoje slobode i daju sebe za druge. I s ponosom kažem: roditelji su mi dali gene, a mama i tata - usvajatelji, odgoj. Ja sam tako obogaćen čovjek, ojačan za neka životna iskustva koja druga djeca nemaju.

Na preporuku mame i tate završila sam ekonomsku školu, no ubrzo sam vidjela da me više privlače djeca, a manje papiri. Oko godinu dana radila sam u banci, a zatim, na molbu mojih učitelja, došla sam u OŠ Kastav gdje sam kao računovoda radila četiri godine. Još kao učenik iste škole čitala sam na satovima razredne zajednice priče, bajke i legende. Tijekom rada u upravi škole znalo se dogoditi da pričuvam djecu, da s njima idem na izlet i sl. Imala sam sreću i veliku podršku djetalnika škole da na Pedagoškoj akademiji u Rijeci izvanredno studiram razrednu nastavu. Završila sam studij (uz rad u računovodstvu, malo dijete, supruga i gradnju nove kuće) i odmah dobila svoj razred. Tako je počelo moje traženje sebe u novom poslu. Imam trideset godina radnog iskustva. Prije dvadeset godina, prosvjetna savjetnica gda Vilma Šober savjetovala mi je da počnem voditi neku izvannastavnu aktivnost. Otada vodim čakavsku grupu.

Još kao dijete, pa i sada kad imam širi pogled na svijet i čovječanstvo, duboko doživljavam kraj u kojem živim, svaki glas, riječ, biljku, životinju, tlo, kamen, čovjeka, običaje - sve to kroz rad u prirodi, druženje s ljudima, učestvujući u običajima, govoreći narječjem kraja. Bez tih doživljaja ne bih mogla izvršavati zadatke u čakavskoj grupi, a to su: njegovanje narječja, obnavljanje zaboravljenih izraza, dogadaja, isticanje karaktera ljudi, prikaz i njegovanje običaja i sl. Mogu li to djeca doživjeti kao ja? Nešto da - na svoj način, a nešto uz dugotrajan rad naprave bolje nego što mogu i zamisliti, jer imaju mašte, istražuju, pitaju, dograduju i sl. Tako rade na sebi i stiču nevjerojatnu ljubav za kraj u kojem žive. U čakavsku grupu javljaju mi se i djeca čiji materinji govor nije čakavski. Tu se dokazao značaj dramskog odgoja. Sve što radimo prikazujemo djeci, roditeljima i gledateljima u školi, u Kastvu, u Rijeci, u županiji. Najljepši su trenuci kad učenici sami istražuju kako bi nešto bilo bolje rečeno, prikazano, i kad predlože upravo ono što treba. Ljudi ih s oduševljenjem prihvataju, čestitaju im, a oni "rastu". dobijaju

vjeru u sebe i volju za daljnji rad, bez obzira koliko se sati utrošilo, koliko se puta nešto ponovilo. Mnogo je sadašnjih i bivših članova čakavske grupe tijekom osnovne škole i kasnije pozivano da budu voditelji, na primjer, radijske emisije, priredbe u školi ili izvan nje, lokalnih televizijskih emisija i drugih prigoda u kojima se traži siguran nastup, pravilan govor, poznavanje scenskog ponašanja i sl. O tome, međutim, razmišljam i s druge strane. Naime, neki moji bivši daroviti učenici htjeli su odabrati baš glumu za svoje zvanje. Nisu uspjeli. Jedna je učenica izgubila tako dvije školske godine pokušavajući položiti prijamni ispit. Smijem li ja nesvesno navesti učenika na takav izbor?

Vodi me misao koju je na jednom skupu izrekla znanstvenica-prognanica iz ratnog područja: "Mi koji smo uspjeli sačuvati samopouzdanje i unutrašnju stabilnost preživjeli smo rat bez težih posljedica, jer smo naviknuti da postoje i drugi načini razmišljanja i druge mogućnosti, pa smo krenuli dalje." Kad bi svi mogli tako! Smatram da se i dramskim odgojem postiže baš to, a što je toliko važno za samorazvoj djeteta.

Zapravo vodim tri grupe: pripremnu najmlađu, srednju mješovitu u kojoj su i učenici s posebnim potrebama i "veterane", učenike starijih razreda. Članovi čakavske grupe pomažu mi i u redovnoj nastavi primjenom naučenog iz dramskog rada. Pokušat ću navesti samo neka zapažanja o uporabi dramskog odgoja u redovnoj nastavi.

U dramskim igrama potiče se i razvija mašta. Primjenom takve igre već u prvom razredu učenici rano počinju shvaćati da u mašti mogu sve, te ih to ohrabruje da prebrode teškoće koje ih očekuju u radu.

Razvijena mašta potiče i povezuje se sa sposobnošću zamišljanja predmeta, prostora, ljudi... Sposobnost zamišljanja nečega u prošlosti ili budućnosti temeljni je preduvjet za učenje apstraktnih, nedozivljenih pojmoveva i sadržaja, primjerice za stjecanje predodžbe o vremenskom slijedu događaja te o prostornom rasporedu. Razvijena mašta također neizravno uči dijete da jednu stvar može vidjeti, opisati i prikazati na više načina, a što je vezano s odgojem za budućnost. Primjerice, ako dijete iz takva rada izvuče pouku da "nije svako zlo za zlo", postat će čvršće, sigurnije će dočekati suočenje s životnim nedaćama i lakše krenuti naprijed.

Vrlo su važne skupne vježbe govora ili pokreta u kojima čuju i osjećaju jedni druge, što je temeljna priprema za skupne oblike rada na nastavi i inače za komunikaciju u životu.

U recitalima, pak, učenici najviše svladavaju vještini medusobna slušanja, što je preduvjet za frontalni rad na nastavi i strpljivo slušanje sugovornika.

Radim na doživljaju glasa, riječi i djela. Što je riječ? Zbog čega ima baš te glasove, upravo tog karaktera? To je temeljni oblik rada u dramskoj skupini, a djelomično sam ga koristila u nastavi prvog razreda u obradi slova uz pokret, te u obradi riječi, rečenica, stihova i proze u nastavi književnosti u višim razredima.

Veliku pomoć učenicima u početnom čitanju i kasnije pružila su znanja stečena na čakavskoj grupi i prenešena u razred, kao i primjena slušnih vrednota govora i clemenata scenskog govora.

Jedan od zadataka dramskog govora je i ovladavanje scenskim ponašanjem. Dijete koje je to naučilo, kad stane pred ploču, pred grupu poznate ili nepoznate djece, ili - još

teže - pred roditelje, takvo dijete nema straha, čvrsto je i samopouzdano.

Izreći misao govorom, pokretom, pantomimom, gestom ili mimikom daje učeniku ohrabrenje i samopotvrdu o njegovoj sposobnosti i kreativnosti, čvrstinu u sebi ("Ja to mogu!"), nekima je to putokaz i izazov, a za sve nas - veselje u radu te velik interes i volja za rad kod sve djece.

Djeca s posebnim potrebama uključena u takav rad slobodnija su, sigurnija, s manje strahova, s manje naglašenim "ja", tjede izostaju s nastave, lakše se uključuju u rad, a neki od njih žele pokazati i primijeniti naučeno.

Dramski odgoj u nastavi pomogao je nekim učenicima da ono što su upili i doživjeli kroz govor, pokret i pjesmu iskažu vlastitim stvaralaštvo u literarnom, likovnom i govornom izrazu, te su za svoje radove na raznim natječajima primili niz diploma i medalja na županijskoj, državnoj, međunarodnoj i svjetskoj razini. I u starijim razredima isti učenici nastavljaju s takvim rezultatima.

No, naš dramski rad u grupi i u nastavi nikad nema za cilj pripremati se za takmičenje. Svi ti rezultati samo su posljedica redovna rada u okviru zadana plana i programa. Primjerice, u čakavskoj grupi, kad se spremamo na Lidorano, odaberemo po jedan do dva rada na kojima se temeljitije uvežbava naučeno.

Pišem o primjeni dramskog odgoja, a ni sama nemam dovoljan temelj za dramski rad s djecom, iako imam dvadeset godina prakse u radu s čakavskom grupom. To dokazuju i susreti Lidorano gdje se iz godine u godinu ponav-

ljaju iste izjave prosudbene komisije: "Dobro je, ali...". Ja sam o dramskom stvaranju uglavnom učila na okruglim stolovima ovakvih smotri učeničkog stvaralaštva te u radionicama "Novigradskog proljeća" koje sam dvaput pohadala. Učila sam i kroz razne obrazovne programe kao što je dopunski studij za waldorfske učitelje te priprema za rad s djecom s posebnim potrebama. Rad u dramskim grupama zahtijeva puno volje, odricanja i truda, te jasnog i temeljnog znanja. Zato učitelji - početnici nakon onog "ali..." brzo odustaju. Da bi bilo što manje takvih "ali..." nas nekoliko voditelja iz Rijeke, svjesni značaja dramskog odgoja, osnovalo je ogrank HCDO s osnovnim ciljem dodatna obrazovanja.

Sada kada imam više susreta s voditeljima skupina s ravnateljima škola, učiteljima razredne nastave i hrvatskog jezika, uočavam da bi bilo poželjno za njih održati aktive na kojima bi se uz konkretnе primjere prikazao način primjene dramskog odgoja u nastavi i istakao njegov značaj za odgoj i obrazovanje. Tek onda bi zanimanje za dodatno obrazovanje bio značajniji. Isto tako sam uvjereni da bi na visokim učilištima za učitelje razredne nastave i za profesore hrvatskog jezika jedan od predmeta trebala biti dramska pedagogija.

Nadam se da ćemo u svemu rečenom imati podršku središnjice našeg Centra, da ćemo se upoznati s radom najstaknutijih ljudi na tom području bilo kroz predavanje, bilo kroz radionice, kao i da ćemo steći uvid kako se radi u svjetu, sve u cilju odgoja i obrazovanja djece te primjene dramskog odgoja na svim područjima. (Priredo: V. K.)

Vlado Krušić

JUMBO, KENIJA !!!

*3. kongres Međunarodne udruge za dramu/kazalište i odgoj
(IDEA - International Drama/Theatre and Education Association)
9. - 19. srpnja 1998. - Kisumu, Kenija*

Ovo nije pravi dnevnik pisan iz dana u dan tijekom kongresa, već pabirci prisjećanja sabrani s namjerom da čitateljima pruže što življu sliku onoga što se na kongresu i oko njega dogodalo.

srijeda, 1. srpnja

Elektronskom poštom javljam Opiyu Mummi, direktoru kongresa da ne dolazim na kongres, jer uredno zatražen i odobren novac, na žalost, nisam dobio. Poruku šaljem i predsjednici IDEA-e Mariji van Bakalen te koordinatoru fonda solidarnosti Stigu Eriksonu. Nisam bijesan. Rezigniran sam. Davor Žagar, pomoćnik sekretara Gradskog ureda za kulturu lijepo mi je objasnio zašto nema novaca. Stvarni gradski prihod manji je od proračunskog plana, jer se ne plaćaju gradske pristojbice. Na pokazano službeno rješenje Ministarstva kulture da će, prema dogovoru, moje putovanje u Keniju platiti Gradski ured za kulturu bespomoćno slijede raumenima.

subota, 4. srpnja

Nazvao me Stig iz Bergena. Nagovara me da svakako dođem u Kisumu. Pita se tko će onda uopće doći iz srednje i istočne Europe. U pitanju je i moj mogući izbor u Izvršni odbor IDEA-e. Vidjet ćemo li biti oslobođen nekih plaćanja tijekom kongresa. Čut ćemo se za dva dana. Inače, tih plaćanja na kongresu nitko nije pošteden osim ako nije korisnik Fonda solidarnosti. A kako je Fond namijenjen onima najsiromašnjima, a takvih je Afrika puna, otpočetka sam želio izbjegći njegove usluge.

Obaveštavam Žagara da IDEA insistira na mom dolasku i da ću riskirati: platit ću put svojim novcima, a Gradski ured za kulturu neka mi to pokuša refundirati najesn. Sjedam za mašinu i počinjem prevoditi svoje izlaganje za kongres.

petak, 11. srpnja

Let London-Nairobi traje osam i po sati. Letim nasmlijepo, jer do svog polaska nisam dobio nikakvu obavijest o tome hoću li imati kakav popust, gdje ću biti smješten i kako da iz Nairobi stignem u Kisumu. U zračnoj luci, nasreću, čeka me predstavnik Vintage Safaris Toursa, agencije koja organizira safarine i čije smo ponude dobili još ranije e-poštom. S obzirom na nove finansijske okolnosti sumnjam da ću si priuštiti da platim preko 100 USD dnevno za put u divljinu. No, čovjek je tu, s papirom A4 na kojem lijepo piše moje ime. Vodi me u kancelariju agencije gdje upoznajem Antje Frölich iz Njemačke koja također ide na kongres. Predlažu nam da za 12 USD po osobi kombijem odemo do Ki-

sumua. Dok se vozimo do mjesta gdje ćemo se ukrcati u kombi upozoravaju nas da pazimo na svoje stvari, da ne i-demo bez pratinje, naročito ne noću. Bacam poglедe oko sebe. S jedne strane neboderne poslovne zgrade, hoteli; s druge, razrovane ulice s ostacima nečega što je nekoć bilo asfalt. Uzgred opažam i velelepni spomenik. Za proslavu desete obljetnice vlasti državnog poglavara, objašnjavaju mi domaćini.

U kombi za osam osoba ukrcava se nas četvrtinaest, skupa s prtljagom. Uz petoro Kenijaca tu je i norveška humanitarna ekipa koja u Kisumu ide po zadatku da proveđe tri tjedna u jednom prihvatištu za "siročad s ulice". Tako odmah po dolasku upoznajem proturječnosti ove velike zemlje prekrasnih krajolika. Nakon šest i po sati vožnje po suncu i na kraju po pravom tropskom pljusku, preznojeni, utrnulih udova stižemo u Kisumu. Odsjedam u hotelu "Milimani Resort" u kojem je bilo mjesto i za koji sam znao da su u njemu odsjeli Skandinavci. 30 USD za noćenje s doručkom u dvokrevetnoj sobi. Još ne znam hoću li to morati sam platiti. Krevet je okružen mrežom protiv komaraca. Kenija je malarična zemlja. Još sam se u Zagrebu morao cijepiti protiv žute groznice i započeti s tabeletoterapijom protiv malarije. Strancima se preporučuje da kupuju vodu u bocama i da jedu samo prokuhanu ili dobro ispečenu hranu te na licu mesta guljeno voće ili povrće. Zbog tih savjeta nepovjerljiv sam prema svakoj hrani, bez obzira na stupanj higijene u prostoriji u kojoj se nalazim. Nakon dva dana, međutim, prestao sam misliti na to.

nedjelja, 12. srpnja

Zasjedanjem skupštine IDEA-e danas započinje službeni dio kongresa. Skupština se održava u Školskom centru Tom Mboya, petnaestak minuta pješice od hotela. Osim najužeg gradskog središta koje čini nekoliko glavnih ulica s trgovinama, bankama, upravnim zgradama i raznim agencijama, Kisumu je grad privatnih zgrada koje su se poredale duž ulica (a mi bismo po slavonski rekli šorova) bez pločnika i bez rasvjete, a ogradene su gustom živicom i zaštitnom ogradiom, a neki put ih čuvaju i naoružani stražari privatnih osiguravajućih službi te alarmni sustavi i televizijske kamere. Neke su ulice asfaltirane, a neke su to možda davno i bile. Uz ove lijepе kuće mogu se ponegdje vidjeti i tradicionalne kuće od blata ili pak od lima i ljepenke. Nije rijetkost susresti afričku mršavu kravu gnua ili kozice kako pasu uz ulicu. Sve je to dio njihova svagdana. Inače, svi Kenijci odlikuju se krajnjom uljudnošću, spremnošću na komunikaciju, posebice ako dolazite iz Hrvatske za koju su zahvaljujući Šukeru i "vatrenima" upravo tada svi čuli i oduševili se.

Prvih dvadeset minuta zasjedanja protiče u općem uzajamnom pozdravljanju i grljenu. Mnogi se nisu susreli od zadnjeg kongresa u Brisbanu. Slušamo izvješća Marije van Bakelen, pa onda Opiya Mumme. Atmosfera je opuštena, rad teče glatko. U ovoj me udruzi posebno raduje što nema strogocene ni protokolarnih rituala koji obično služe za nadmetanje i stjecanje utjecaja. Dok zasjedanje traje, na tratinama oko škole i u ostalim prostorima okupljaju se kazališne družine iz Kenije i okolnih zemalja. U susjednoj velikoj dvorani - koja nalikuje na naše školske sportske dvorane, samo što je ovdje pod od betona - započinje kazališno-plesno-pjevačko-glazbeni festival koji će trajati sve do kraja kongresa.

ponedjeljak, 13. srpnja

Prvi dan redovnog programa kongresa. Jutra su predvidena za "glavne govornike", obično neku istaknutu ličnost kenijskog kazališnog ili kulturno-prosvjetnog života, a onda još jednog govornika iz svijeta. Program započinje sat kasnije. Početak pripada domaćim govornicima, sveučilišnim profesorima i kazališnim umjetnicima. Saznajemo štošta o ulozi kazališta i dramskog odgoja u današnjim afričkim društvinama i kulturi. Kazalište su, dakako, donijeli bijelci, ali se ono vrlo brzo udomaćilo i stopilo s domaćim živim tradicijama javnog komuniciranja kroz pjesmu, ples i glazbu. Tako je i danas kazalište jedno od najutjecajnijih i najomiljenijih oblika izražavanja i kritičkog obradivanja svih javnih tema, od problema koji nastaju iz raslojavanja tradicionalne plemensko-rodovske zajednice pa do političke satire ili pak vrlo izravna promicanja promjena neophodnih u društvu koje hoće uhvatiti korak s razvijenim svijetom. Otuda ovdje nema bitne razlike između dramskog odgojnog rada i onoga što bismo u našim okolnostima zvali amaterizmom.

Poslije glavnih govornika slijedi rad u tematskim skupinama. Sudionici se sami opredjeljuju u koju će se skupinu uključiti. Odlučujem se za temu "Dramski izraz u sklopu umjetničkog odgoja u školama". Većina sudionika nije dobila nikakav program kongresa, pa je teško ustvrditi gdje se što odvija. Nakon kraćeg lutanja nalazim svoju tematsku skupinu koju vodi istaknuti australski dramski pedagog, metodičar i pisac Robin Pescoe. Nema nas mnogo. Svatko govori o stanju dramskog odgoja u svojoj zemlji. Za mene su to dragocjene obavijesti koje, naravno izazivaju neizrečeno pitanje koliko će nam vremena trebati da dostignemo sve te zemlje. Australija ima jedan od najrazvijenijih sustava dramskog odgoja. Međutim, to je za njih već u osnovi apsolvirano. Njihov strateški cilj jest uspostava umjetničkog odgoja u cijelokupnu školsku sustavu za svu djecu tijekom školovanja od peta do osamnaeste godine starosti. Na istom tragu su Finska i Norveška. U obje zemlje dramski odgoj već je godinama sastavnim dijelom redovna odgoja. Isto je i u Portugalu. Jose Gil, portugalski delegat, posebno je zagrijano govorio o "teatrotekama" koje su u sklopu službene državne kulturne politike osnovane širom zemlje. "Teatroteka" (riječ stvorena po uzoru na "biblioteku") jest bazična lokalna ustanova dramske kulture namijenjena svima onima koji se žele baviti dramskim i kazališnim radom. U svakoj teatroteci mogu se naći odgovarajući prostorni uvjeti, elementi scenografije i kostima, osnovni multifunkcionalni rekviziti, maske, osnovna rasvjeta i razglas. Aud Saebo, dramska pedagoginja i pisac udžbenika dramskog odgoja, govorila je o problemima nastalima u Norveškoj prošle godine uvođenjem novih državnih nastavnih planova, kojima je zadano medupredmetno projektno ustrojavanje nastave, naročito u nižim razredima, za što velik broj učitelja naviklih na uske okvire vlastita predmeta još nije spremjan. Dramski medij, kao objedinjujuća nastavna metoda, tome može pripomoci. Slušam izlaganja ovih vrsnih stručnjaka i vidim da je njihov rad i trud cijenjen u zemljama otkuda dolaze. Problemi koje iznose stvarni su, praktični, operativni, a ne više samo načelni. Kod njih više nema ni traga dilemi "dramski odgoj: da ili ne?" Koliko će nama vremena trebati za tu dilemu, ne da je skinemo, nego da je uopće stavimo na dnevni red službenih rasprava o budućnosti hrvatske škole?

Predvečer pratim predstave. Na pozornici s nepomičnom pozadinom, na kojoj je naslikano afričko selo s kućicama slamnatih krovova i s nekakvom vulkanskom planinom iza njih, izmjenjuju se skupine djece, mlađeži i odraslih, školske, amaterske i profesionalne predstave, dramski izraz nakon plesnog i glazbenog, ili sve odjednom. Gledalište je krcato, tu su sudionici kongresa svih rasa, ali i ljudi iz grada, štoviše iz susjedstva, starci, majke s malom djecom, klinci koji trčkaraju naokolo. Pučka svečanost. U dramskim predstavama igraju se svakodnevni problemi: kako lokalni političar zapostavlja ženu i obitelj, kako je homoseksualnost opasnost po zdravlje društva, kako moderni svijet i "napredak" mogu donijeti zlo i pokvariti ljude. Publika reagira u skladu s očekivanjima, na duhovitosti, ples i pjesmu. U jednu plesnu predstavu u izvedbi djece od 10 do 13 godina povremeno su se uključivali raspoloženi pojedinci iz gledališta. Teme i izravan način igre većine grupa podsjetio me na odgojno kazalište "Seljačke sloge" između dva svjetska rata, tradiciju vrijednu istraživanja, koja je nasilno prekinuta nakon Drugog svjetskog rata, no koja je i nakon toga u sjećanju i načinima rada nastavila živjeti i djelovati. U nas nitko nije sustavno istražio i teatrološki obradio taj umjetničko-odgojni pokret koji je dramsku kulturu svojedobno ugradio u svakodnevnicu neurbanog dijela našeg naroda i bez čega danas ni "Lidrano" ne bi bio tako dobar kao što u svojim najboljim ostvarajima jest.

Gledam te glumce i zaključujem kako nemaju nikakvih problema s tjelesnom ili glasovnom izražajnošću. Njih ne treba scenski "oslobađati". Kako uglavnom igraju u sličnim uvjetima kao ovdje, moraju biti glasni, izražajni, a ples i pjesma su ionako sastavnim dijelom njihove svakodnevnice pa im ni tu ne treba posebna pedagoška pomoć.

utorak, 14. srpnja

Ne čudim se više kašnjenjima i pogrešnim obavijestima. Glavna govornica bila je Maria van Bakelen. Svoje izlaganje potkrijepila je dvjema velikim zemljovidima. Na jednom je sjeverna hemisfera (Europa i Sjeverna Amerika) pretjerano uvećana, dok je sve ono na južnoj hemisferi (Afrika, dio Azije, Australija i Oceanija) svedeno na minijaturnu periferiju. Na drugom je zemljovidu obratno. Tako uglavnom promatramo i doživljavamo svijet u kojem živimo te u skladu s time i djelujemo. Kao predsjednica jedne svjetske udruge Maria se s punim pravom mogla založiti za prevladavanje ovih jednostranosti, bez obzira s koje strane one dolazile.

Poslijepodne žurim na drugi kraj zaljeva u kojem se smjestio Kisumu, jer tamo se, u tzv. kongresnom centru - a to je zapravo rekreativni teren s nadstrešnicama ispod kojih se u hladu može sjediti ili raditi u manjim grupama - odvija najveći broj praktičnih radionica. Odlučio sam se za radionicu filipinske udruge odgojnog kazališta. Poznajem ih sa sjednicama, ali ne i iz neposredna rada. Održat će, kako nam rekoše, jednu od svojih uobičajenih radionica namijenjenu sudionicima koji prvi put zajedno radite. Nakon igara kontakta i upoznavanja dobili smo zadatak da iz pakpapira iskidamo zemljovid svoje zemlje, da ga oslikamo i onda predstavimo svoju zemlju pjesmom i plcsom, promičbenim spotom, skećom ili na neki drugi prikladan način. Zemljovid su napravljeni i složeni prema približnom geografskom rasporedu, a onda smo po skupinama predstavili svoje zemlje. Nakon toga trebalo je zaustavljenim prizorom ili kipom predstaviti pro-

blem koji smatramo najbitnijim u vlastitoj zemlji. Dakako da nije izostalo satiričnih i samoironičnih komentara. Poslije tih prikaza uslijedio je razgovor u manjim skupinama o problemima koje smo prikazali. Posljednja zadaća bila je da se oblikuje manji završni prikaz u kojem će se ukazati na moguće rješenje prikazanog problema. Radionica koja je odrasle ljudi još jednom zaigrala oko bitnih problema trajala je oko dva i po sata.

Dok večeram ukusnu pohanu ribu, na podiju ispred restorana nastupa skupina mladih profesionalaca iz Mombase koji su s nama radili u radionici. Igraju društvenu satiru o iskušenjima plemenskih voda pred zlima korupcije i materijalnog prestiža koja dolaze iz razvijena svijeta. Na kraju, kao što je to često slučaj u afričkim predstavama, svi pjevaju i plešu.

srijeda, 15. srpnja

Veći dio prijepodne provodim s Anne Marie Toivonen, dramskom pedagoginjom i profesoricom u Srednjoj školi predstavljačkih umjetnosti u Helsinkiju. Već sam joj početkom godine predložio suradnju između njezine škole i Učilišta ZeKaeM-a na istraživanju dramske darovitosti djece i mlađeži. Bilo bi sjajno da budemo partneri, jer sam u studenom prošle godine imao prilike posjetiti njezinu školu i bio oduševljen onim što sam vidio. Istraživanje sam uputio kao hrvatski prijedlog za službeni program projekata IDEA-e u razdoblju do sljedećeg kongresa 2001. godine. Potporu prijedlogu molim i od naše tematske skupine. Slažemo se da bi takvo istraživanje bilo sasma u skladu s jednim od glavnih naših zaključaka da treba nastojati oko što sustavnijeg i stručnijeg ocjenjivanja rada kako samih dramskih pedagoga tako i učenika.

Poslijepodne odlazim na radionicu uglednih švedskih dramskih pedagoga Anite Grünbaum, Dana Lipschütza i Kristine Schüldt. Osim mene još su došla dva mlađa Kenijca. Čekamo da nam osposobe kasetofon, pa razgovaramo. Kad je nakon sat vremena sprava konačno proradila, nije im puno ostalo za praktičan rad. Švedani to strpljivo primaju, ne žeste se, ne brane se ni ironijom. Uostalom to je i jedna od poantnih njihove radionice koja je bila posvećena upoznavanju načela njihova rada u odgajanju budućih dramskih pedagoga: iskoristi ono što ti stoji na raspolaganju, ne prisiljavaj, stvaraj skupinu ravnopravnih učesnika, koristi i razmjenjuj u radu s njima ne samo mozak, već i osjećaje. Sve se to iskazalo kroz dobro nam poznatu vježbu "ogledala", što me još jednom uvjerilo da svaka pa i najpoznatija vježba uvijek iznova može omogućiti novce uvide ako ju radimo osvojeno i motivirano.

Navečer, u hotelu "Sunset", gdje boravi većina sudionika iz svijeta, družim se s kolegama uz vrlo dobro kenijско pivo i usput im pričam o mom prijedlogu istraživanja dramske darovitosti. Jenny Simons sa sveučilišta u Sidneyu nudi suradnju. Druga australiska kolegica, Christine Comans, koja je obavila ogroman posao kao tehnički direktor kongresa u Brisbanu, donosi mi engleski primjerak mog sutrašnjeg izlaganja s gramatičkim i stilističkim ispravkama. Na sreću, nema ih mnogo.

četvrtak, 16. srpnja

Moje izlaganje treće je po redu. Uzimam to u obzir, kao i glazbene točke između pojedinih govornika, te precrtavam četvrtinu svog teksta, kako ne bih zamarao gledatelje. Ionako će tekst naknadno biti tiskan u cijelosti. Izlaganje je

lijepo prihvaćeno, očito je sasma na tragu aktualnih razmišljanja o dramskom odgoju. (Sutradan sam čuo da je glavna metafora o trojici braće iz bajke Leszka Kolakowskog koju sam koristio u izlaganju uporabljenu u radu jedne tematske skupnje.)

Čitavo poslijepodne i večer trajao je nastavak zasjedanja skupštine IDEA-e. To je zapravo vrhunac službenog dijela kongresa, jer primaju se nove članice te bira novo vodstvo IDEA-e. Primljeno je desetak novih nacionalnih udruga, zatim pojedinih ustanova te pojedinaca. Najveći broj ih je iz Afrike, ali i iz drugih "deficitarnih" područja, primjerice iz Latinske Amerike. I u tome je ovaj kongres odigrao značajnu ulogu: da okupi entuzijaste i potakne aktivnost u područjima gdje dramski odgoj kao oblik društvene akcije može imati itekako važnu ulogu. Zatim slijedi iscrpljujuća trosatna rasprava o promjenama statuta. Neke su prihvaćene, a neke nisu. Glasuju i zastupnici novoprimaljenih članica, premda često napamet, bez pravog uvida u razloge pojedinih prijedloga. No to je cijena demokracije. Onda slijedi kandidiranje za Izvršni odbor. Svi kandidati izlaze pred skup i predstavljaju se baš kao na pravim predizbornim skupovima, ali bez napetosti i bez ambicija da se osvaja vlast ili privilegij, čega u IDEA-i baš i nema. Usput rečeno, dosadašnja predsjednica Maria van Bakelen u jednom je trenutku hipotekom na vlastitu kuću omogućila dodjelu važnog kredita za finansiranje kongresa. Čitava procedura potrajala je do jedanaest navečer, pa je tako većina sudionika, premda zadovoljna ishodom novih izbora, ostala bez ručka i večere. Čelništvo IDEA-e odsad je u Kanadi, jer je novoizabranim predsjednikom postao Larry O'Farrell, dramski pedagog sa sveučilišta Queen's u Kingstonu. Operativno, pak, najživlje žarište bit će u Bergenu, u Norveškoj, gdje će se za tri godine održati sljedeći kongres. Osim toga, u Izvršnom odboru odsad je i predstavnik iz Hrvatske.

Dunja Jelčić

CIRKUS U NOVIGRADU

U ovim hladnim zimskim danima, nekoliko dana prije početka drugog obrazovnog razdoblja školske godine 1998/1999., u isčekivanju svakodnevnih zadataka, uradaka, problema i uobičajenog rada u školi, što nam drugo preostaje do sjećanja na neka lijepa i ugodna dogadanja u bliskoj prošlosti.

A, bilo ih je! I ne možemo reći "Bilo pa prošlo" jer ponovo će biti! Novigradsko proljeće! Šareni skup nadarene i kreativne mladeži i njihovih učitelja za svaku je polhvalu.

No, vratimo se na početak. 3. svibnja 1998. godine, hotel Laguna, Novigrad u Istri. Tmurno vrijeme i umor od puta nisu mogli umanjiti doživljaj ponovnog susreta prošlogodišnjih sudionika *Proljeća* i upoznavanje novih kreativaca. Nakon smještaja slijedi zajedničko druženje. Predstavljaju se pojedine županije pjesmom, lijepom riječju, plesom. Poncka suza radosnica i topli zagrljaj, susret prijatelja.

4. svibnja ujutro počinjemo s ozbiljnim radom u OŠ Rivarella. Uz glazbenu, scenografsku, keramičku, novinarsku, plesnu, recitatorsku i ostale radionice i ove godine najviše zainteresiranih bilo je za scensku radionicu. Učenici i učitelji podijeljeni su u dvije grupe. Jednu je vodila Vesna Dresto, a drugu Vlado Krušić. Sudjelovala sam u radu ove druge radionice.

petak, 17. srpnja

Slušam Čileanca koji drži vrlo emotivan govor podrške kenijskom odgojno-obrazovnom sustavu. Posebno je oduševljen stapanjem dramskog i kazališnog izraza s autohtonim izražajnim i kulturnim tradicijama. Skeptični Englez do meni bez zlobe komentira ovaj ushit kao potpuno nepoznavanje stvarne situacije kenijskog školstva i društva, budući da se radi o vrlo autoritarnom i represivnom sustavu. Englez je u pravu, no meni govornikovo oduševljenje mnogo više govori o stanju dramskog odgoja u Čileu.

Dijelim poklone ljudima s kojim sam uspostavio neki topliji kontakt. Uoči puta kupio sam hrpu licitarskih suvenira: konjića, djevojčica i srdaca s porukama. Iako sam ih ponio oko dvadesetak, nema ih dovoljno za sve one kojima bih ih rado poklonio.

Razgovaram s Katalin Gabnai, dramaturginjom, dramskom spisateljicom i dramskom pedagoginjom iz Budimpešte, o stanju u madžarskoj udruzi i o mogućnostima suradnje. Dakako da je suradnja potrebna i prirodna između dvije zemlje koje su dugo dijelile i imale sličnu sudbinu. I Madžari su dramski odgoj uveli u škole kao redovan predmet, prema tome možemo mnogo toga od njih naučiti. Kao novi član Izvršnog odbora IDEA-e nudim potporu kad god bude potrebno. Katalin bi rado došla na "Lidrano", spremna je i pisati o tome. Mogu li joj u tome pomoći? Ne znam. Za takvo što nije dovoljno biti član Izvršnog odbora IDEA-e.

Poslijepodne letim za Nairobi. Zrakoplov kasni dva sata. Večeras letim za London, gdje ujutro presjedam za Zagreb i doma sam oko 14 sati. Kenija je samo sat vremena u prednosti spram hrvatskog vremena. Ovaj put neću na safari. No hoću li ponovno u Afriku? Nadam se. **Jumbo, Kenija!** Ostaj mi zdravo!

Prvo jutro, nakon upoznavanja, pomislila sam da počinje "križni put". Ljudi moji, kakav je to "drl" bio!! Tog dana radili smo duže od ostalih, a za "nagradu" smo dobili još i uradak. Beskrajno iscrpljeni i dovoljno ljuti išli smo (i mali i veliki) prema hotelu žaleći se na voditelja. No sve što je kasnije slijedilo bilo je pravo istinsko uživanje, iskreno i kreativno stvaranje. "Gonič robova" transformirao se već na sljedećem sastanku u voditelja koji zna svoj posao, koji tajne zanata s ljubavlju prenosi na sudionike grupe u toplog čovjeka punog razumijevanja i želje da svoja znanja i spoznaje prenese drugima.

I, počeo je pravi kreativni rad. Nakon kraćeg predavanja o klauniranju, jer to je bila tema ove radionice, te filmskih primjera klauniranja i pravljenja gegova, počinjemo s vježbama klauniranja. Svi smo iznenadeni jer gladajući klaunove prije, nitko nije pomislio kako je to zahtjevan i vrlo težak posao. Klinci su odlični, "ufuravaju" se u sve situacije bez kompleksa, slobodno i prirodno kako to mogu samo djeца. U društvu smo sjajnih malih klaunova, iskreno se smijemo i dobro zabavljamo. Uključuju se i učiteljice-hospitantice. Nije lako, ali kako nešto učiti djecu u svojoj školskoj grupi ako sami isto ne iskušamo na vlastitoj koži. Odlično se zabavljamo, rasterećeni svakodnevnih briga ulazimo u svjet veselja, zabave, gegova...

A onda ... NOĆNA MORA !!! Na završnoj produkciji, pri predstavljanju grupe, moraju sudjelovati i učiteljice-

ce!!! Naš je zadatak da uvježbamo korsku recitaciju pjesme "Slovo o smijehu" Maka Dizdara i izvedemo je kao prolog klaunskoj predstavi naših učenika. UŽAS! PANIKA! SVAĐE! Kako govoriti Dizdarove stihove? Kako pročitati pojedine naglaske? Zar doista moramo govoriti naizust? Pa tko će to naučiti! Lako klincima, oni improviziraju, ali mi?!

I, konačno nastup... Dlanovi su nam puni ispisanih stihova, a na svaki prst stane ih još. Dvorana je puna. "Direktor cirkusa" (Vlado Krušić) objavljuje pučanstvu: "SAMO danas u vašem gradu, nenadmašni, neponovljivi, najpoznatiji itd... cirkus !!!"

Publika plješće. Počinjemo s prologom. Eh, ti dlanovi!! Da se od uzbuđenja nisu znojili i obrisali dobar dio stihova u koje smo se uzdali, gdje bi nam bio kraj. Ovako, malo smo govorile, malo se smijale, puno se tresle od straha i obavile svoj dio "posla". Prava je sreća što su mali klaunovi svoj dio obavili gotovo profesionalno i osvjetlili obraz nama i našem "direktoru cirkusa". Poslije svega gromoglasan pljesak i sreća što je sve dobro završilo.

Novigrad je iza nas. Bilo je krasno, nadahnuto i korisno. Dobili smo mnogo, oplemenjeni smo i obogaćeni novim spoznajama, većinu naučenog već prenosimo u radu s djecom u školi. Krasno je surađivati s tako darovitim djecom, vrsnim voditeljem i kolegicama spremnim na suradnju. Veselimo se novom susretu u svibnju.

Ines Škušlić-Horvat DVA TJEDNA NA ČAROBNU OTOKU

9. europski dramski susreti; Suomenlinna, Finska

Od 12.-26. srpnja 1998., u Finskoj, na otoku-tvrđavi Suomenlinna nasuprot Helsinkiju, održani su tradicionalni, deveti po redu. Europski dramski susreti koji se održavaju svake druge godine u drugoj zemlji, uz sudioništvo djece iz dvadesetak europskih zemalja.

HCDO ponudio se Ministarstvu prosvjete i športa da organizira odlazak skupine hrvatske djece na taj susret, što je svesrdno podržano. Tako je u Finsku, pod vodstvom dvoje dramskih pedagoga, Ines Škušlić-Horvat i Damira Miholića, otišlo desetoro djece u dobi od 12 - 13 godina iz osam županija te Grada Zagreba. Djeca su izabrana po kriteriju zapoženog sudjelovanja na susretima Lidrano, zatim u Školi stvaralaštva "Novigradsko proljeće" te sudjelovanjem u programu potpore dramski darovitim učenicima u Učilištu Zagrebačkog kazališta mladih. Troškove puta voditelja snosilo je Ministarstvo prosvjete i športa, a mladih sudionika županije u kojima žive.

Za mene su Europski dramski susreti počeli ranije. Od 7. do 10. svibnja održan je sastanak svih voditelja dramskih radionica i to na mjestu gdje će se predstojeći susreti održati: u Suomenlinni, 250 godina staroj tvrđavi. Susret je bio namijenjen razradi teme koja je predložena, upoznavanju s uvjetima rada, te odabiru partnera za zajednički rad.

Već tada je nastala zabuna u glavi dramske pedagoginje poput mene, koja stiže iz male i siromašne zemlje. Postavila sam si pitanja: Čemu poseban susret voditelja i to u dalekoj Finskoj? Tko će sad naći novce i za to? Što komplikiraju, kao da nismo mogli doći svi zajedno, pa se tamo, večer prije, o svemu dogоворити...

Bio je to moj prvi susret s kulturom po mjeri čovjeka, društvom koje ne trči bezglavo, nego najprije potroši novac i vrijeme da isplanira kamo će stići, i gde čuda: uštedi vrijeme, novac, živce, obavi veliki posao i u njemu uživa.

Četiri dana mi smo se družili, šetali otokom, posjećivali galerije, muzeje, upoznavali se s poviješću otoka i bivali mjesto za rad. Svakoga dana, nakon doručka, imali smo kreativan ples za razgibavanje (i za dobro jutro). Bili smo na izletu u Helsinkiju, pogledali dvije kazališne predstave, posjetili njihov Djecji centar, vojnu bazu, muzej igračaka... Jednom riječu, uživali smo! Jesmo li radili? Mislim da jesmo: upoznali smo se međusobno i izabrali si partnera(ici) s kojim ćemo voditi četrnaestdnevnu ljetnu radionicu. Razgovarali smo o posebnim običajima u pojedinim zemljama i isplanirali čak i jelovnik (naravno uz varijante za vegetarijance i mesoždere). Domaćini su nam bili na usluzi - poput savršenih turističkih vodiča - puštajući nas da razgledavamo, istražujemo, pokazujući nam najzanimljivije.

Posve zadovoljni i vrlo pozitivno motivirani vratili smo se u svoje zemlje da skupimo ekupe i razmislimo o zadanoj temi s naslovom *Vrijeme*. Prema uvjetima susreta, dječa koju ćemo dovesti trebala su biti iz raznih krajeva zemlje, trebale su biti zastupljene etničke manjine, a uvjet je bio i da se djeca otprije ne poznaju.

12. srpnja vratili smo se: desetoro djece iz devet županija, Damir Miholić, pedagog zadužen za djecu, i moja malenkost - voditeljica radionice. Odmah nakon dolaska djeca su smještena sa svojim pedagozima po vrtićima, školama, galerijama - i to je jedino na što smo se u sljedećih 14 dana mogli požaliti, naime, spavalo se na spužvama na podovima, dvadesetak djece u jednoj prostoriji.

Voditelji radionica smješteni su posebno. I tada je otpočela kombinacija druženja, rada i najljepšeg godišnjeg odmora u životu. Običan radni dan izgledao je ovako: doručak, kreativni ples koji je vodio Taissto, finski plesni pedagog, dramska radionica, ručak, radionica po izboru: likovna, glazbena, plesna, lutkarska, koje su također vodili finski voditelji, večera, nogometni kup, disco ili društvena večer. Kad tome dodamo: svečanost otvaranja, svečanost zatvaranja, dvije kazališne predstave, tri izleta (od toga 2 cjelodnevna), dva roštilja u prirodi, posjet luna-parku, nacionalne večeri, predstavljanje zemalja i svakodnevni nogomet, možete samo zamisliti kako smo se proveli. A koliko smo radili? Ukupno je održano 10 (deset) dramskih radionica u trajanju od po 2 sata i 15 minuta. Malo? I da i ne. Već spomenuta dramska pedagoginja iz male siromašne zemlje gotovo je cijelo vrijeme gundala: "Isuse, koliko 'izgubljenog vremena'. Znali su me pitati "Zar ti nije lijepo?" "Naravno, super mi je, ali radim samo dva i po sata na dan. U isto vrijeme održavaju se sve dramske radionice, tako da uopće ne uspijem vidjeti što rade drugi, a to je šteta. Ipak su ovdje ljudi iz cijele Evrope, što bi se sve moglo naučiti..." A što bi se u stvari moglo naučiti? Nekoliko desetaka novih vježbi! Ljudi su navikli da za to postoje obrazovne institucije, posebni seminari, literatura. Samo siromašni poput nas, bez

sistematskog obrazovanja, gladni "znanja" i gledanja bijelog svijeta, stalno nekud žure. Deset dana trebalo mi je da shvatim da su nas sakupili da se cjelodnevno družimo i razgovaramo, da raspravljamo o načinima rada u raznim zemljama, razmijenimo iskustva i adrese. Dobili smo vrijeme da razmislimo o temi, sredimo dojmove, upoznamo prostor i ljude.

Najjači dojam na sve nas, uz završne prezentacije, ostavio je posjet Znanstvenom dječjem centru *Heureka*. Odmah u predvorju nalazi se ogroman stol sa stolicama kao iz *Alice u zemlji čudes*. Naravno, prvo što svi veliki i mali naprave jest da sjednu za njega. Noge ne dopiru do poda, nego klatare oko stolca, sa stola jedva možeš dohvatići ogromnu "zdjelicu", pa se osjetiš sićušno i bespomoćno - baš kao i maleno dijete bačeno u svijet skrojen po mjeri odraslih. Kroz cijelu *Heureku* vodi osnovna misao: razumjeti dijete, pokazati mu nešto na njemu dostupan i zanimljiv način. Netko tko je došao iz zemlje u kojoj se neprestano juri od jednog do drugog prebukiranog programa, kroz cijelu *Heureku* prolazi zadivljen i tužan. Tu je kompjuter s kojim možeš "razgovarati", tu je stakleno srce kroz koje šikla "krv" a ispod njega svi podaci o krvotoku, tu je ogroman globus a pored njega slušalice - kad bocneš u bilo koji dio globusa pozdrave te na jeziku zemlje koja se tamo nalazi. Možeš vidjeti Farradeyev kavez, možeš poput fakira ležati na čavlima, možeš se voziti biciklom po užetu razapetom pod krovom dvorane i na vlastitu primjeru shvatiti što je ravnoteža, možeš vršiti pokuse u kemijskom laboratoriju. Možeš pogledati asirske izložbu i tamo napisati svoje ime koje ti kompjuter transkribira na asirski, možeš se odjenuti u kopiju asirske odjeće, možeš na monitoru odabratkojim se putem kretati kroz pustinju i upoznavati nove krajeve. Možeš ući u planetarij i gledati zvijezde... možeš..., možeš .... I SMIJEŠ!!!

Eto, došli smo do ključnih riječi. Pred djjetetom se otvara svijet mogućnosti, ukazuje mu se povjerenje, njegova se radoznalost kreativno usmjerava. A u nas? Kad uđeš na izložbu NE smiješ dirati, preblizu gledati, sačuvaj bože opipati, NE zapitkivati dok kustos objašnjava i uglavnom sve NE! I u nas se dijete uvodi u svijet, ali: zabrana i nemogućnosti!

No vratimo se na naš čaroban otok, kojim su dva tjedna vladala djeca (iako je otok najznačajnije turističko središte, koji dnevno zna posjetiti nekoliko tisuća turista !!) Uz rad i nova iskustva, zabavu i igru dobili su priliku da se upoznaju, zaljube, postanu dobri prijatelji. Zajedno su glušili, išli na izlete, pjevali, plesali... Jezična barijera nije

PRIJEDLOG STUPNJEVA STRUČNIH ZVANJA HRVATSKOG CENTRA ZA DRAMSKI ODGOJ

Ovaj prijedlog Komisije za stručno usavršavanje iznosimo pred članstvo na javnu raspravu. Molimo sve članove koji imaju primjedbe i prijedloge da nam ih pošalju u pisanim obliku kako bismo ih mogli podrobnno razmotriti i pravodobno uključiti u konačnu inačicu prijedloga koji ćemo ponuditi sku-

postojala, i doista nije bilo bitno odakle si. Mogli su po želji: izabrati prijatelje, radionice, ekipu za nogomet, čak i jelo.

A što sve može voditelj radionice na ovakovom susretu? Može u miru raditi, razmisliti o temi, upoznati djecu, može optimalno osmisliti sat - jer nije ničim opterećen. Smješten posebno, bez brige oko djece iz svoje zemlje (za koju je zadužen "group leader") može doista razmjenjivati iskustva s ostalim voditeljima, čitati, upoznavati se privatno s djecom iz svoje grupe, s voditeljem s kojim radi u paru u miru, do u sitnice, osmisliti projekt. I izvesti ga u deset termina. Naravno naša voditeljica iz već spomenute male zemlje tada misli: "Eh, kad su nas tako dobro smjestili i kad tako malo radimo sigurno od nas očekuju da sve bude savršeno napravljeno, dovršeno, navježbano. Tko zna što će sve napraviti ostali?"

Stiže i dan nastupa. I tada voditeljica, koja se žaliла što nije dovoljno naučila, napokon shvati bit SUSRETA. Pogleda 10 različitih izvedbi (jer je sve, naravno, tako organizirano da predzadnji dan SVI mogu SVE pogledati) i vidi devet lepršavih, razbarušenih, vedrih dječjih igara, šlampsatih i duhovitih i svoju desetu: ozbiljnu i mudru, uvježbanu i pametnu. Tada shvati da je vrijeme relativan pojam, da u 15 minuta izvedbe ne mora stati sva mudrost svijeta, da ne treba biti savršen već se treba naučiti smijati i družiti. I da komunikacija nije gubljenje vremena. I nauči da ima vremena... I da je uobičajeno da ljudi za koje se drži da su stručnjaci (a kad predstavljaš svoju zemlju, valjda to jesи) imaju određen status, tj. a ne moraju brinuti o tisuću sporednih stvari, nego da - koje li jednostavnosti - naprosto rade (samo) svoj posao. Vjerovali ili ne, kuharice kuhaju, spremacice spremaju, vratari su na ulazima, a dramski pedagozi vode dramske radionice. Da ne bi bilo zabune, da bi u deset termina napravio suvisao projekt s osamnaestom djece iz devet različitih zemalja trebaš doista znati svoj posao i imati iskustva. Ali za nekoga tko dolazi iz Hrvatske uvijek je najmanji dio brige bila struka, a mnogo veći sve ostale prepreke koje te onemogućavaju u normalnom obavljanju tvog posla. Stavljen u idealne okolnosti da obavljaš samo svoj posao - tko ga ne bi obavio? (I bolje nego što treba!)

Bilo nas je oko 300 djece iz 18 različitih zemalja, 20 voditelja grupa, 20 voditelja radionica. I organizatori: sve to organiziralo je šestoro ljudi sa dvanaestak volontera-moladinaca! Nemoguće? U Finskoj - zemlji po mjeri čovjeka - sve je moguće.

I sve je funkcionalo besprijeckorno.

pštini HCDO na usvajanje kad se bude sljedeći put sastala.

Prijedlog je prvenstveno pravljen prema potrebama stupnjevanja stručnosti među učiteljima-voditeljima školskih dramsko-scenskih družina te onih koji već jesu ili nastoje postati profesionalni dramski pedagozi. Stoga se mogu pojaviti stanovite nedoumice kako stručno stupnjevati neke druge oblike dramskog odgojnog rada. Ako ovaj prijedlog izazove u vama takve nedoumice, bit ćemo zahvalni da nam ih priopćite te eventualno ponudite i rješenje.

ce!!! Naš je zadatak da uvježbamo korsku recitaciju pjesme "Slovo o smijehu" Maka Dizdara i izvedemo je kao prolog klaunskoj predstavi naših učenika. UŽAS! PANIKA! SVAĐE! Kako govoriti Dizdarove stihove? Kako pročitati pojedine naglaske? Zar doista moramo govoriti naizust? Pa tko će to naučiti! Lako klincima, oni improviziraju, ali mi?!

I, konačno nastup... Dlanovi su nam puni ispisanih stihova, a na svaki prst stane ih još. Dvorana je puna. "Direktor cirkusa" (Vlado Krušić) objavljuje pučanstvu: "SAMO danas u vašem gradu, nenadmašni, neponovljivi, najpoznatiji itd... cirkus !!!"

Publika plješće. Počinjemo s prologom. Eh. ti dlanovi!! Da se od uzbuđenja nisu znojili i obrisali dobar dio stihova u koje smo se uzdali, gdje bi nam bio kraj. Ovako, malo smo govorile, malo se smijale, puno se tresle od straha i obavile svoj dio "posla". Prava je sreća što su mali klaunovi svoj dio obavili gotovo profesionalno i osvjetlili obraz nama i našem "direktoru cirkusa". Poslije svega gromoglasan pljesak i sreća što je sve dobro završilo.

Novigrad je iza nas. Bilo je krasno, nadahnuto i korisno. Dobili smo mnogo, oplemenjeni smo i obogaćeni novim spoznajama, većinu naučenog već prenosimo u radu s djecom u školi. Krasno je suradivati s tako darovitim djecom, vrsnim voditeljem i kolegicama spremnim na suradnju. Veselimo se novom susretu u svibnju.

Ines Škufljć-Horvat

DVA TJEDNA NA ČAROBNU OTOKU

9. europski dramski susreti; Suomenlinna, Finska

Od 12-26. srpnja 1998., u Finskoj, na otoku-tvrđavi Suomenlinna nasuprot Helsinkiju, održani su tradicionalni, deveti po redu. Europski dramski susreti koji se održavaju svake druge godine u drugoj zemlji, uz sudioništvo djece iz dvadesetak europskih zemalja.

HCDO ponudio se Ministarstvu prosvjete i športa da organizira odlazak skupine hrvatske djece na taj susret, što je svesrdno podržano. Tako je u Finsku, pod vodstvom dvoje dramskih pedagoga, Ines Škufljć-Horvat i Damira Miholića, otišlo desetoro djece u dobi od 12 - 13 godina iz osam županija te Grada Zagreba. Djeца су izabrana po kriteriju zaparenog sudjelovanja na susretima Lidrano, zatim u Školi stvaralaštva "Novigradsko proljeće" te sudjelovanjem u programu potpore dramski darovitim učenicima u Učilištu Zagrebačkog kazališta mladih. Troškove puta voditelja snosilo je Ministarstvo prosvjete i športa, a mladih sudionika županije u kojima žive.

Za mene su Europski dramski susreti počeli ranije. Od 7. do 10. svibnja održan je sastanak svih voditelja dramskih radionica i to na mjestu gdje će se predstojeći susreti održati: u Suomenlinni. 250 godina staroj tvrđavi. Susret je bio namijenjen razradi teme koja je predložena, upoznavanju s uvjetima rada, te odabiru partnera za zajednički rad.

Već tada je nastala zabuna u glavi dramske pedagoginje poput mene, koja stiže iz male i siromašne zemlje. Postavila sam si pitanja: Čemu poseban susret voditelja i to u dalekoj Finskoj? Tko će sad naći novac i za to? Što komplikiraju, kao da nismo mogli doći svi zajedno, pa se tamo, većer prije, o svemu dogоворiti...

Bio je to moj prvi susret s kulturom po mjeri čovjeka, društvom koje ne trči bezglavo, nego najprije potroši novac i vrijeme da isplanira kamo će stići, i gde čuda: uštedi vrijeme, novac, živce, obavi veliki posao i u njemu uživa.

Četiri dana mi smo se družili, šetali otokom, posjećivali galerije, muzeje, upoznавали se s poviješću otoka i bivali mjesto za rad. Svakoga dana, nakon doručka, imali smo kreativan ples za razgibavanje (i za dobro jutro). Bili smo na izletu u Helsinkiju, pogledali dvije kazališne predstave, posjetili njihov Djeciji centar, vojnu bazu, muzej igračaka... Jednom riječu, uživali smo! Jesmo li radili? Mislim da jesmo: upoznali smo se međusobno i izbrali si partnera(ici) s kojim ćemo voditi četrnaestdnevnu ljetnu radionicu. Razgovarali smo o posebnim običajima u pojedinim zemljama i isplanirali čak i jelovnik (naravno uz varijante za vegetarijance i mesoždere). Domaćini su nam bili na usluzi - poput savršenih turističkih vodiča - puštajući nas da razgledavamo, istražujemo, pokazujući nam najzanimljivije.

Posve zadovoljni i vrlo pozitivno motivirani vratili smo se u svoje zemlje da skupimo ekipe i razmislimo o zadanoj temi s naslovom *Vrijeme*. Prema uvjetima susreta, dječa koju ćemo dovesti trebala su biti iz raznih krajeva zemlje, trebale su biti zastupljene etničke manjine, a uvjet je bio i da se dječa otprije ne poznaju.

12. srpnja vratili smo se: desetoro djece iz devet županija, Damir Miholić, pedagog zadužen za djecu, i moja malenkost - voditeljica radionice. Odmah nakon dolaska dječa su smještena sa svojim pedagozima po vrtićima, školama, galerijama - i to je jedino na što smo se u sljedećih 14 dana mogli požaliti, naime, spavalо se na spužvama na povodima, dvadesetak djece u jednoj prostoriji.

Voditelji radionica smješteni su posebno. I tada je otpočela kombinacija druženja, rada i najljepšeg godišnjeg odmora u životu. Običan radni dan izgledao je ovako: doručak, kreativni ples koji je vodio Taissto, finski plesni pedagog, dramska radionica, ručak, radionica po izboru: likovna, glazbena, plesna, lutkarska, koje su također vodili finski voditelji, večera, nogometni kup, disco ili društvena večer. Kad tome dodamo: svečanost otvaranja, svečanost zatvaranja, dvije kazališne predstave, tri izleta (od toga 2 cijelodnevna), dva roštilja u prirodi, posjet luna-parku, nacionalne večeri, predstavljanje zemalja i svakodnevni nogomet, možete samo zamisliti kako smo se proveli. A koliko smo radili? Ukupno je održano 10 (deset) dramskih radionica u trajanju od po 2 sata i 15 minuta. Malo? I da i ne. Već spomenuta dramska pedagoginja iz male siromašne zemlje gotovo je cijelo vrijeme gundala: "Isuse, koliko 'izgubljenog 'vremena". Znali su me pitati "Zar ti nije lijepo?" "Naravno, super mi je, ali radim samo dva i po sata na dan. U isto vrijeme održavaju se sve dramske radionice, tako da uopće ne uspijem vidjeti što rade drugi, a to je šteta. Ipak su ovdje ljudi iz cijele Evrope, što bi se sve moglo naučiti..." A što bi se u stvari moglo naučiti? Nekoliko desetaka novih vježbi! Ljudi su navikli da za to postoje obrazovne institucije, posebni seminari, literatura. Samo siromašni poput nas, bez

sistematskog obrazovanja, gladni "znanja" i gledanja bijelog svijeta, stalno nekud žure. Deset dana trebalo mi je da shvatim da su nas sakupili da se cjelodnevno družimo i razgovaramo, da raspravljamo o načinima rada u raznim zemljama, razmjenjimo iskustva i adrese. Dobili smo vrijeme da razmislimo o temi, sredimo dojmove, upoznamo prostor i ljudе.

Najjači dojam na sve nas, uz završne prezentacije, ostavio je posjet Znanstvenom dječjem centru *Heureku*. Odmah u predvorju nalazi se ogroman stol sa stolcima kao iz *Alice u zemlji čudes*. Naravno, prvo što svi veliki i mali naprave jest da sjednu za njega. Noge ne dopiru do poda, nego klatare oko stolca, sa stola jedva možeš dohvatići ogromnu "zdjelicu", pa se osjetiš sićušno i bespomoćno - baš kao i maleno dijete baćeno u svijet skrojen po mjeri odraslih. Kroz cijelu *Heureku* vodi osnovna misao: razumjeti dijete, pokazati mu nešto na njemu dostupan i zanimljiv način. Netko tko je došao iz zemlje u kojoj se neprestano juri od jednog do drugog prebukiranog programa, kroz cijelu *Heureku* prolazi zadivljen i tužan. Tu je kompjuter s kojim možeš "razgovarati", tu je stakleno srce kroz koje šikla "krv" a ispod njega svi podaci o krvotoku, tu je ogroman globus a pored njega slušalice - kad bocneš u bilo koji dio globusa pozdrave te na jeziku zemlje koja se tamo nalazi. Možeš vidjeti Farradeyev kavez, možeš poput fakira ležati na čavlima, možeš se voziti biciklom po užetu razapetom pod krovom dvorane i na vlastitu primjeru shvatiti što je ravnoteža, možeš vršiti pokuse u kemijskom laboratoriju. Možeš pogledati asirsку izložbu i tamo napisati svoje ime koje ti kompjuter transkribira na asirski, možeš se odjenuti u kopiju asirske odjeće, možeš na monitoru odabratи kojim se putem kretati kroz pustinju i upoznavati nove krajeve. Možeš ući u planetarij i gledati zvijezde..., možeš..., možeš .... I SMIJEŠ!!!

Eto, došli smo do ključnih riječi. Pred djjetetom se otvara svijet mogućnosti, ukazuje mu se povjerenje, njegova se radoznalost kreativno usmjerava. A u nas? Kad uđeš na izložbu NE smiješ dirati, preblizu gledati, sačuvaj bože opipati, NE zapitkivati dok kustos objašnjava i uglavnom sve NE! I u nas se dijete uvodi u svijet, ali: zabrana i nemogućnosti!

No vratimo se na naš čaroban otok, kojim su dva tjedna vladala djeca (iako je otok najznačajnije turističko središte, koji dnevno zna posjetiti nekoliko tisuća turista !!) Uz rad i nova iskustva, zabavu i igru dobili su priliku da se upoznaju, zaljube, postanu dobri prijatelji. Zajedno su glušili, išli na izlete, pjevali, plesali... Jezična barijera nije

PRIJEDLOG STUPNJEVA STRUČNIH ZVANJA HRVATSKOG CENTRA ZA DRAMSKI ODGOJ

Ovaj prijedlog Komisije za stručno usavršavanje iznosimo pred članstvo na javnu raspravu. Molimo sve članove koji imaju primjedbe i prijedloge da nam ih pošalju u pisanim obliku kako bismo ih mogli podrobno razmotriti i pravodobno uključiti u konačnu inačicu prijedloga koji ćemo ponuditi sku-

postojala, i doista nije bilo bitno odakle si. Mogli su po želji: izabrati prijatelje, radionice, ekipu za nogomet, čak i jelo.

A što sve može voditelj radionice na ovakovom susretu? Može u miru raditi, razmisliti o temi, upoznati djecu, može optimalno osmisliti sat - jer nije ničim opterećen. Smješten posebno, bez brige oko djece iz svoje zemlje (za koju je zadužen "group leader") može doista razmjenjivati iskustva s ostalim voditeljima, čitati, upoznavati se privatno s djecom iz svoje grupe, s voditeljem s kojim radi u paru u miru, do u sitnice, osmisliti projekt. I izvesti ga u deset termina. Naravno naša voditeljica iz već spomenute male zemlje tada misli: "Eh, kad su nas tako dobro smjestili i kad tako malo radimo sigurno od nas očekuju da sve bude savršeno napravljeno, dovršeno, navježbano. Tko zna što će sve napraviti ostali?"

Stiže i dan nastupa. I tada voditeljica, koja se žaliла što nije dovoljno naučila, napokon shvati bit SUSRETA. Pogleda 10 različitih izvedbi (jer je sve, naravno, tako organizirano da predzadnji dan SVI mogu SVE pogledati) i vidi devet lepršavih, razbarušenih, vedrih dječjih igara, šlampastihi i duhovitih i svoju desetu: ozbiljnu i mudru, uvježbanu i pametnu. Tada shvati da je *Vrijeme* relativan pojam, da u 15 minuta izvedbe ne mora stati sva mudrost svijeta, da ne treba biti savršen već se treba naučiti smijati i družiti. I da komunikacija nije gubljenje vremena. I nauči da ima vremena... I da je *uobičajeno* da ljudi za koje se drži da su stručnjaci (a kad predstavljaš svoju zemlju, valjda to jesи) *imaju određen status*, tj. a ne moraju brinuti o tisuću sporednih stvari, nego da - koje li jednostavnosti - naprsto rade (samo) svoj posao. Vjerovali ili ne, kuharice kuhaju, spremičice spremaju, vratari su na ulazima, a dramski pedagozi vode dramske radionice. Da ne bi bilo zabune, da bi u deset termina napravio suvisao projekt s osamnaestero djece iz devet različitih zemalja trebaš doista znati svoj posao i imati iskustva. Ali za nekoga tko dolazi iz Hrvatske uvijek je najmanji dio brige bila struka, a mnogo veći sve ostale prepreke koje te onemogućavaju u normalnom obavljanju tvog posla. Stavljen u idealne okolnosti da obavljaš samo svoj posao - tko ga ne bi obavio? (I bolje nego što treba!)

Bilo nas je oko 300 djece iz 18 različitih zemalja, 20 voditelja grupa, 20 voditelja radionica. I organizatori: sve to organiziralo je šestoro ljudi sa dvanaestak volontera-omladinaca! Nemoguće? U Finskoj - zemlji po mjeri čovjeka - sve je moguće.

I sve je funkcionalno besprijeckorno.

pštini HCDO na usvajanje kad se bude sljedeći put sastala.

Prijedlog je prvenstveno pravljen prema potrebama stupnjevanja stručnosti među učiteljima-voditeljima školskih dramsko-scenskih družina te onih koji već jesu ili nastoje postati profesionalni dramski pedagozi. Stoga se mogu pojaviti stanovite nedoumice kako stručno stupnjevati neke druge oblike dramskog odgojnog rada. Ako ovaj prijedlog izazove u vama takve nedoumice, bit ćemo zahvalni da nam ih priopćite te eventualno ponudite i rješenje.

Ponudena stručna zvanja obvezivat će samo članove našeg Centra. Ona zasad nemaju snagu obvezivanja bilo koga drugoga tko se eventualno bavi dramskim odgojnim radom, a nije član Hrvatskog centra za dramski odgoj. Hoće li se takvo stanje s vremenom promjeniti ovisit će o radu, ugledu i utjecaju same Udruge.

0. DRAMSKI, LUTKARSKI, RECITATORSKI **VODITELJ – PRIPRAVNIK**

Voditeljem-pripravnikom može se smatrati svaki član HCDO-a koji radi kao voditelj početnik i koji prethodno nije završio nikakvu školu ili tečaj koji bi ga kvalificirao za stručan rad s družinom. Kako HCDO nema utjecaja na imenovanje voditelja školskih i inih dramskih, lutkarskih ili recitatorskih družina, to se ovaj stupanj može smatrati kao onaj koji prethodi stjecanju stručnih stupnjeva koje dodjeljuje HCDO.

Voditelji-pripravnici su oni članovi HCDO-a koji nemaju nikakvu stručnu kvalifikaciju, a temeljem vlastite motivacije ili silom prilika obavljaju taj posao.

1. DRAMSKI / LUTKARSKI / RECITATORSKI **VODITELJ**

Uvjeti: A)

- Pohadanje seminara koji pružaju temeljna znanja a pojedinu vrstu scenskog stvaralaštva kao što su, primjerice, sljedeći seminari u okviru *Radionice dramskog odgoja HCDO*:
  - "Osnove rada u dramskoj družini I. i II."
  - ili
  - "Osnove recitiranja I. i II."
  - ili
  - "Osnove rada u lutkarskoj družini I. i II."
  - "Osnove dramatizacije"
  - "Osnove režije"
- 3 godine vođenja dramske / lutkarske / recitatorske družine uz sudjelovanje na susretima i/ili festivalima
- ili
- B)
- 5 godina vođenja dramske / lutkarske / recitatorske držine, uz sudjelovanje na susretima i festivalima, od toga najmanje triput na županijskim ili srednjim susretima

Zahtjev za stjecanje zvanja "dramskog / recitatorskog / lutkarskog voditelja" treba sadržavati:

1. Pismenu molbu s osnovnim podacima o pristupniku
2. Potvrde o pohadanim seminarama i radionicama
3. Popis ostvaraja i priznanja (uz fotokopije)
4. Kritike i druga pisana priznanja
5. Preporuku člana HCDO ili priznatog stručnjaka iz dramske pedagogije

2. DRAMSKI / LUTKARSKI / RECITATORSKI / MIMSKI **PEDAGOG**

Uvjeti: A)

- Pohadanje gore spomenutih temeljnih seminara plus:
  - Pohadanje temeljnih seminara mime za pristupnike zvanju "mimskog pedagoga"
  - Pohadanje seminara koji pružaju temeljno znanje o osnovnim metodama odgojne drame kao što su, primjerice, seminari *Radionice dramskog odgoja* "Osnovne metode odgojne drame I. i II."

- 2 radionice od 4 - 7 dana, od toga 1 u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- 5 godina vođenja dramske / lutkarske / recitatorske družine uz redovito sudjelovanje na susretima i festivalima, od toga najmanje dvaput na susretu ili festivalu državne razine
- ili

- B)
- 10 godina vođenja dramske / lutkarske / recitatorske / mimske družine, uz redovito sudjelovanje na susretima i festivalima, a najmanje četiri puta na susretima ili festivalima državne razine, od toga barem jedna diploma ili priznanje za jedan od najuspješnijih ostvaraja

- Pohadanje seminara koji pružaju temeljno znanje o metodama odgojne drame
- 2 radionice od 4 - 7 dana, od toga 1 u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- ili

- C)
- 20 godina vođenja dramske / lutkarske / recitatorske / mimske družine uz redovito sudjelovanje na susretima i festivalima, a najmanje deset puta na susretima ili festivalima državne razine, od toga barem pet diploma ili priznanja za najuspješniji ostvaraj
- ili

- D)
- Završena akademija, fakultet, visoka škola, dodatni sveučilišni stupanj ili dugoročni tečaj s priznatom svjedodžbom za profesionalno bavljenje kazališnim ili dramskim stvaralaštvo odn. pedagogijom
- Pohadanje seminara koji pružaju temeljno znanje o metodama odgojne drame ako to nije bio dio nastavnog programa prethodnog studija

Zahtjev za stjecanje zvanja "dramski / recitatorski / lutkarski / mimski pedagog" treba sadržavati:

a) Za pristupnike koji su već stekli zvanje "voditelja"

1. Pismenu molbu za stjecanje zvanja "pedagoga"
2. Potvrdu o stečenu zvanju "voditelja"
3. Potvrde o dodatnim seminarama i radionicama koje su uvjet za traženo zvanje
4. Popis ostvaraja i priznanja (uz fotokopije) koja su uvjet za stjecanje tražena zvanja
5. Kritike i druga pisana priznanja

b) Za pristupnike koji nisu prethodno tražili zvanje "voditelja"

1. Pismenu molbu s osnovnim podacima o pristupniku

2. Potvrde o pohadanim seminarima i radionicama
3. Popis ostvaraja i priznanja (uz fotokopije)
4. Kritike i druga pisana priznanja
5. Preporuka člana HCDO ili priznatog stručnjaka iz dramske pedagogije
ili
  1. Pismenu molbu s osnovnim podacima o pristupniku
  2. Diplomu ili svjedodžbu o završenoj akademiji, fakultetu, školi, dodatnom sveučilišnom stupnju ili tečaju
  3. Potvrde o pohadanim seminarima i radionicama
  4. Popis ostvaraja i priznanja (uz fotokopije)

2. DRAMSKI, LUTKARSKI, RECITATORSKI, MIMSKI PEDAGOG-MENTOR

Uvjeti: A)

- Zvanje dramskog, lutkarskog, recitatorskog ili mimskog "pedagoga"
- 5 radionica od 4 - 7 dana, od toga barem 3 u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- 2 asistenture mentoru na kraćim seminarima u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- 1 asistentura na radionici od 4 - 7 dana u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- Samostalno uspješno vodenje 2 kraća seminara u umjetničkom području za koje se traži zvanje uz načinost mentora

ili

B)

- Završena akademija, visoka škola ili sveučilišni stupanj koji daju kvalifikaciju dramskog, lutkarsko-

g. recitatorskog, mimskog pedagoga ili kazališnog pedagoga

- 2 asistenture mentoru na kraćim seminarima u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- 1 asistentura na radionici od 4 - 7 dana u umjetničkom području za koje se traži zvanje
- Samostalno uspješno vodenje 2 kraća seminara u umjetničkom području za koje se traži zvanje uz načinost mentora

(Ako su posljednja tri navedena uvjeta ispunjena tijekom studija nije ih potrebno dodatno ispunjavati.)

Zahtjev za stjecanje zvanja "dramskog / lutkarskog / recitatorskog / mimskog pedagoga-mentora" treba sadržavati:

a)

1. Pismenu molbu s osnovnim podacima o pristupniku
2. Potvrdu o stečenu zvanju "pedagoga"
3. Potvrde o dodatnim radionicama
4. Potvrde o asistenturama koje izdaje mentor
5. Stručno mišljenje mentora o samostalnim seminarima i preporuka za stjecanje zvanja "mentora"

ili b)

1. Pismenu molbu s osnovnim podacima o pristupniku
2. Diplomu ili svjedodžbu o završenoj akademiji, visokoj školi ili sveučilišnom stupnju koji daju kvalifikaciju za stručno bavljenje dramskom, lutkarskom, recitatorskom, mimskom ili kazališnom pedagogijom
3. Popis seminara, radionica i ostvaraja tijekom i poslije studija

Bojan Munjin PROJEKT AMSTERDAM

Na prijedlog Marie van Bakelen, predsjednice Međunarodne udruge za dramu, kazalište i odgoj (IDEA) HCDO je prihvatio i koordinirao realizaciju Projekta Amsterdam, zanimljive akcije namijenjene mladim kazališnim stvaraocima iz nekoliko europskih zemalja. U Projektu Amsterdam sudjelovali su polaznici programa za dramski darovite učenike Dramskog studija Učilišta Zagrebačkog kazališta mlađih. Glavnina novca pritekla je iz nizozemskih izvora, a ponešto su osigurali i lokalni organizatori, te državni izvori. O akciji čitate u članku Bojana Munjina izvorno objavljenom u emisiji Hrvatskog radija "Lica i sjene".

"Projekt Amsterdam" nastao je u suradnji teatarske grupe Stichting chimera iz Amsterdama, Odsjeka za kazališnu pedagogiju amsterdamske umjetničke škole, Međunarodne udruge za dramu, kazalište i odgoj, Učilišta Zagrebačkog kazališta mlađih te Hrvatskog centra za dramski odgoj. Rezultat Projekta Amsterdam je predstava *Izgubljeno-Nadeno* koju smo 11., 12. i 13. veljače mogli vidjeti u Zagrebačkom kazalištu mlađih.

Simisao cijelog projekta sastojao se u ideji da se tijekom studenog i prosinca 1998. mlađi kazališni stvaraoci, od 18 do 23 godine, u četiri europska grada, Amsterdamu, Askovu u Danskoj, Montpellieru u Francuskoj i u Zagrebu okupe u zasebnim kazališnim radionicama i pod vodstvom nizozemskih kazališnih i mimskih pedagoga scenski realiziraju zajedničku temu pod nazivom *Nadeni predmeti*. U siječnju 1999. petnaest mlađih ljudi, sudionika prethodnih radionica, zajednički je u Amsterdamu napravilo predstavu pod nazivom *Izgubljeno-Nadeno*.

Predstava *Izgubljeno-Nadeno* multidisciplinarna je predstava napravljena od slika, tekstova i koreografija samih izvodača. Radost igre ove grupe vrlo mlađih ljudi, disciplina i preciznost pokreta, kreativna rješenja u igri predmetima, ozračje, dobar naboj i dinamičnost igre za vrijeme cijele predstave vrijednosti su koje krase ovaj zaista vrijedan kazališni pothvat. Naravno, zbog činjenice da gledamo jednu multijezičnu kazališnu izvedbu, posebnu zanimljivost predstavljalo je naše osjećanje harmoničnosti jedne teatarske grupe okupljene iz različitih dijelova Europe koja bez medusobnih barijera vrlo uigrano vlada scenskim prostorom koristeći riječi, pokret, glazbu i druga scenska sredstva na visokom stupnju

višežnačnosti i apstrakcije. Sadržajno, ako možemo tako reći, *Izgubljeno-Nadeno* je nepretenciozna lepršava predstava o svim onim stvarima i predmetima koje nam svakodnevno kao pijesak prolaze kroz prste i za koje se vezuje naša mašta i naši osjećaji, za neke više, za neke manje. Kazališni pedagozi **Manette Meulenkamp** i **Jordi van Venrooij**, i svi vrlo mladi, zaista su diskretno i s puno takta vodili mlađe polaznike ove kazališne radionice do završne predstave o-

mogućavajući im puno prostora za samokreacije. Pedagoška dobit u kazališnom radu za sve sudionike *Projekta Amsterdam* nemjerljiva je. Svi su stekli veliko iskustvo u zahtjevnom zajedničkom poslu kao i u pogledu osobne i kolektivne samorealizacije, a zagrebačka je publika zahvaljujući zanimljivoj predstavi mogla vidjeti mlađe zagrebačke kazalištarke **Maju Kovač**, **Sonju Pregrad** i **Anicu Tomić** u tipičnom europskom ozračju."

SEMINARI ZA UČITELJE U 1998.

Počelo je u siječnju u Zagrebu sa novim seminarom naše Radionice dramskog odgoja pod naslovom "Dramatizacija teksta" i pod vodstvom V. Krušića, a u organizaciji Ministarstva prosvjete i športa. Sudjelovalo je 35 učitelja iz grada Zagreba i nekoliko okolnih županija.

Isti seminar održan je i u ožujku u Osijeku u organizaciji Ministarstva te županijskog ureda za prosvjetu i šport. Istodobno je u Osijeku održan i seminar "Osnove rada u šk. dramskoj družini I." pod vodstvom I. Škušić-Horvat. Oba seminara bila su "prebukirana", što govori o njihovoj potrebitosti, a vjerujemo i korisnosti.

U veljači su isti voditelji održali seminare u Čakovcu u suradnji sa županijskim uredom za prosvjetu. I. Škušić-Horvat je vodila ranije spomenuti seminar, a V. Krušić "Osnove recitiranja I." Nastavci oba seminara održani su u studenom u organizaciji Ministarstva prosvjete.

U Požegi je V. Krušić održao 2 seminara kao nastavak suradnje iz prethodne godine. U siječnju su održane "Osnove rada u šk. dramskoj družini II.", a u travnju "Osnove režije". Organizator je bilo Gradsко kazalište.

U Splitu su na inicijativu županijskog ureda za prosvjetu održana čak 4 seminara. U lipnju je I. Škušić-Horvat vodila "Osnove rada u šk. dramskoj družini I.", a Vlasta Pokrivka "Osnove lutkarstva kao medija za djecu". U listopadu je V. Krušić održao prvi, a u siječnju ove godine drugi dio "Osnova recitiranja".

Ines Škušić-Horvat održala je u travnju jednu kratku radionicu u Puli pod naslovom "Dramski rad u nastavi hrvatskog", a Kruna Tarle lutarsku radionicu u studenom u Zagrebu u organizaciji ministarstva prosvjete.

Dodajmo ovome i seminar za naše članove pod naslovom "Osnovne tehnikе odgojne drame", koji je u siječnju u ZKM-u održala britanska dramska pedagoginja Tag McEntegart, kao i Školu stvaralaštva u okviru "Novigradskog proljeća", o čemu donosimo posebno izvješće.

NOVE AKCIJE

"KAZALIŠTEM PROTIV NASILJA"

Od svibnja prošle godine HCDO sudjeluje u akciji "Kazalištem protiv nasilja" koju je pokrenuo Europski kulturni fond u suradnji s Institutom Otvorenog društva. Akcija se odvija na području jugoistočne Europe, a ostvaruje se u nekoliko koraka. U rujnu prošle godine, u gradiću Primorsko na bugarskoj crnomorskoj obali, sastali su se kazalištarci, dramski pedagozi, psiholozi, društveni i kulturni aktivisti iz cijelog područja i tijekom četverodnevne radionice zajedno radili, razmjenjivali mišljenja i oblikovali prijedloge sprovodenja akcije zbog koje su se okupili. Naime, u drugom koraku u svim zemljama sudionicama treba održati radionice za potencijalne nositelje individualnih projekata dramskog odn. kazališnog rada s djecom i mlađeži suočenom s nasiljem.

U Primorskou su boravili Ivica Šimić, direktor kazališta "Mala scena" i predsjednik Hrvatskog centra Međunarodne udruge kazališta za djecu (ASSITEJ), Goran Golovko, redatelj, dramski pedagog i član HCDO iz Splita, Vlado Krušić, predsjednik HCDO te Agar Pata, stručna suradnica Instituta Otvorenog društva Hrvatska.

U Hrvatskoj će biti održana dva seminara, jedan za kazališne profesionalce u organizaciji Hrvatskog centra ASSITEJ-a i drugi, za kazališne neprofessionalce, u organizaciji našeg Centra.

Seminari za kazališne neprofessionalce koji rade s djecom i mlađeži suočenom s nasiljem održat će od 4.-9. travnja u Opatiji pod vodstvom hrvatskih i norveških stručnjaka. Zlatko Bastašić, psihoterapeut i lutkar iz Zagreba sa suprugom Anjom vodit će radionicu o terapeutskim mogućnostima simbola i arhetipova u dramskoj igri, norveški dramski pedagozi Stig Eriksson i Kari Haggsted nastavljuju s radionicom o dramskim mogućnostima bajke, zatim s "forum-teatrom" kao kazališnom vrstom gdje je važno sudioništvo publike u rješavanju predstavom ponudena problema, dok će Ljiljana Bastašić,

psihoterapeut iz Zagreba, voditi radionicu "playback-teatra", gdje se za povod dramske igre uzima životno iskustvo samih sudionika.

Na seminaru će ponajviše sudjelovati socijalni radnici, zatim nekoliko pedagoga i učitelja te dramskih pedagoga. Nažalost, broj sudionika ograničen je finansijskim sredstvima.

Treći korak trebao bi uslijediti u drugoj polovici ove godine, a sastoji se u realizaciji nekoliko projekata kazališnog odn. dramskog rada s djecom ili mladeži suočenu s nasiljem u trajanju od najmanje 6, a najviše 12 mjeseci. Svi zainteresirani - pojedinci, ustanove, organizacije - mogu do lipnja predložiti svoje dobro obrazložen projekte Europskom kulturnom fondu i Institutu Otvoreno društvo, a tijekom ljeta bit će donesena odluka kojom će nekolicina projekata dobiti finansijsku potporu. Početak realizacije projekata očekuje se najesen.

SURADNJA S CENTROM DRAMSKOG ODGOJA BOSNE I HERCEGOVINE

CDOBiH osnovan je godinu dana nakon HCDO, uz našu svesrdnu pomoć i potporu pri prijemu u Medunarodnu udrugu za dramu, kazalište i odgoj (IDEA). Sjedište Centra je u Mostarskom teatru mladih, danas najvažnijoj i jedinoj ustanovi dramskog odgoja u susjednoj državi, a predsjednik mu je Sead Đulić, dugogodišnji voditelj i redatelj MTM. Centar uživa potporu nekih međunarodnih humanitarnih i kulturnih udruga, a stječe sve veću naklonost i domaćih vlasti. Sve je to omogućilo snažne aktivnosti Centra među kojima je na prvom mjestu neprekidno organiziranje seminara i radionica širom BiH u suradnji s engleskim dramskim pedagozima Tag McEntegart i Rogerom Chamberlainom. Sabirne točke njihova rada su, s jedne strane, ljetni festival "Dani Mostarskog teatra mladih", na kojem se prikazuju rezultati radionica ostvarenih tijekom godine, a s druge, dodjela nagrada "Grozdanin kikot" koje se dodjeljuju 24. veljače na dan kad je 1974. osnovan Mostarski teatar mladih.

Ove godine, kad se ujedno obilježava i 25. obljetnica MTM, uz dodjelu nagrada održano je i međunarodno savjetovanje o dramskom i kazališnom radu s djecu suočenu s nasiljem, uz nekoliko radionica, i predstava. Osim toga bit će održana i radionica odgojnog kazališta (slična onoj iz Prvić-Luke prije dvije godine). Od hrvatskih predstavnika na savjetovanju je bila Slavica Blažeka sa Studija socijalnog rada u Zagrebu te Damir Miholić, dramski pedagog, dok će osmodnevnoj radionici odgojnog kazališta pribivati još četvoro naših članova.

Sudjelovanje članova našeg Centra u radionicama CDOBiH nije novost. Četvero naših dramskih pedagoga sudjelovalo je u sličnoj radionici održanoj u listopadu u Neumu, dok je šestoro mladih polaznika Učilišta ZKM u kolo-vizu sudjelovalo u zajedničkoj radionici odgojnog kazališta u okviru "Dana Mostarskog teatra mladih".

S druge strane, dvoje članova CDOBiH sudjelovat će i na našem seminaru "Kazalištem protiv nasilja" u travnju u Opatići.

BOSNA I HERCEGOVINA IMA PRIRUČNIK DRAMSKOG ODGOJA!

Britanska dramska pedagoginja Tag McEntegart došla je u ljeto 1997. u Hrvatsku, a onda u BiH kao privremeni zaposlenik humanitarne udruge Care-International. Njezina prva akcija bila je bila je radionica odgojnog kaza-

lišta u organizaciji HCDO koju je zajedno s Rogerom Chamberlainom vodila u Prvić-Luci. U rujnu iste godine Care svoju dramsko-odgojnu djelatnost seli u Mostar shvativši da s osloncem u Mostarskom teatru mladih i novosnovanom Centru za dramski odgoj BiH ima snažnu osnovu za učinkovit rad. Otada Tag tijekom devet mjeseci intenzivno vodi seminare po školama širom BiH sadeći i šireći temeljne tehnike odgojne drame među učiteljima za sve dobne skupine školske djece.

U ostvarivanju svojih seminara Tag se redovito koristi gradivom iz školskih programa raznih predmeta kao što su jezik i književnost, zdravstvena zaštita, priroda i društvo, glazbena i likovna kultura, matematika itd., pokazujući praktičnu primjenjivost dramskih postupaka bez obzira o kojem se školskom predmetu ili odgojno-obrazovnom području radilo. Sav taj rad pažljivo je bilježen i dokumentiran, a iskustva, metodički obrađena i didaktički poslagana, skupljena su i objavljena u knjizi *U bašti mašte* koja je tako postala prvim priručnikom dramskog odgoja u BiH koji će od jeseni i službeno stajati na raspolaganju učiteljima u školama. Knjigu je izdao Centar za dramski odgoj BiH uz novčanu potporu nekoliko međunarodnih humanitarnih zaklada. U skladu s ciljevima tih zaklada, ali i s potrebama poslijeratne stvarnosti, podnaslov knjige glasi: *Sijanje sjemena sigurne budućnosti*.

Opisano je i metodički razradeno 29 nastavnih jedinica obradivanih tijekom radionica širom BiH, u oba entiteta. Za svaki primjer naznačeno je gdje je radionica održana, uz poneku podrobnost o tijeku rada ili citat komentara sudionika. Uz svaku jedinicu, koje čine po jedno poglavje priručnika, naznačeni su ciljevi, postupci, mogući odgojno-obrazovni učinci, dob i razred na koje se jedinica odnosi, te predmet odn. odgojno-obrazovno područje u kojem se opisani primjer može primjeniti.

Na kraju nalazimo opis igara koje obično služe za opuštanje, psihosocijalno oslobođanje i skupnu koncentraciju te pregled i tumačenje glavnih termina moderne dramsko-pedagoške prakse koje bosansko-hercegovački voditelji dramskog rada - uostalom kao i hrvatski! - tek trebaju usvojiti kao dio svog svakodnevnog stručnog rječnika.

ZVJEZDANA LADIKA

DOBITNICA OVOGORIŠNJE NAGRADE "GROZDANIN KIKOT"

Umjetnički savjet Mostarskog teatra mladih u prosincu 1996. ustanovio je međunarodnu godišnju nagradu za

doprinos razvoju dramskog odgoja *Grozdanin kikot* (naslovljenu prema pjesničkoj zbirci Hamze Hume).

Radi se o četiri ravnopravne nagrade što se dodje-
ljuju pojedincima koji su dali značajan doprinos razvoju
dramskog odgoja. Iz Hrvatske su dosad nagradu dobili Vlado
Krušić 1997. godine, Rene Medvešek prošle godine, a ove
gđa. Zvjezdana Ladika, istaknuta redateljica i dramska peda-
goginja.

Žiri u sastavu Ljubica Ostojić, dramaturg i profesor
iz Sarajeva, Marko Kovačević, također dramaturg i profesor i
z Sarajeva, Roger Chamberlain, glumac i dramski pedagog
iz Velike Britanije, Vlado Krušić, redatelj i dramski pedagog
iz Zagreba te Jusuf Nikšić, akademski slikar iz Mostara nag-
rade su još dodijelili gđi. Tag McEntegart, dramskoj pedago-
ginji iz Velike Britanije, Dubravki Zrncić, redateljici iz Sa-
rajeva, Josefku Krofti, redatelju iz Češke te Gradimiru Gojeru,
redatelju i dramaturgu iz Sarajeva.

U obrazloženju nagrade gđi. Ladiki kaže se:

**“Zvjezdana Ladika je redateljica i dramska pe-
dagoginja koja je svojim stvaralaštvom i pedagoškim ra-
dom presudno obilježila dramski rad i stvaralaštvo s dje-**

com i mladima na ovim prostorima. Od nje su učili, izra-
vno ili neizravno, svi koji se danas na tim istim prostori-
ma bave dramskim odgojem. Njezin je doprinos ogroman
i nezaobilazan. Četrdesetpet godina neumornog djelova-
nja u dramskom studiju Zagrebačkog kazališta mlađih,
Maloj sceni, u brojnim kazalištima u Hrvatskoj i bivšoj
Jugoslaviji, u svijetu od Berlina do Sjedinjenih Američkih
država, urodilo je neizbrojivim predstavama, dramskim
tekstovima, seminarima, radionicama, predavanjima,
člancima, knjigama i ponajviše nepreglednim brojem
nekoć mlađih a danas zrelih ljudi koji su imali prilike
raditi s njom i kojima je otkrila stvaralaštvo i ljepotu ka-
ko na sceni, tako i u životu. I ne na zadnjem mjestu: u
vrijeme pokretanja mostarskih *Dana teatra mlađih* Zvje-
zdana Ladika i Dramski studio ZKM-a bili su prvi koji su
zdušno prihvatali ideju Festivala namijenjenog mlađima,
aktivno je podržali i s radošću učestvovali na prvim festi-
valima.”

Iskreno se pridružujemo čestitkama!!!!

SURAĐUJTE U “DRAMSKOM ODGOJU”!!!

EVO, POMOĆI ĆEMO VAM DA SE ODLUČITE.

NAŠA I VAŠA TEMA NEKA BUDE LIDRANO!

ŠTO JE LIDRANO ZA VAS OSOBNO?

A ŠTO JE ZA DJECU S KOJOM RADITE?

ŠTO JE DOBRO A ŠTO LOŠE NA LIDRANU? ŠTO BISTE POHVALILI?

A ŠTO BISTE PROMIJENILI?

ZAŠTO? KAKO?

BUDITE SUBJEKTIVNI I GOVORITE U VLASTITO IME.

TAKVA SU SVJEDOČENJA NAJKORISNIJA.

S NESTRPLJENJEM OČEKUJEMO VAŠE PRILOGE!

**MOLIMO SVE ČLANOVE KOJI TO JOŠ NISU UČINILI DA
PLATE ČLANARINU ZA 1999. GODINU.**

Izdavač:

HCDO

**Hrvatski centar za dramski odgoj
Croatian Center IDEA**
tel. +385 1 4635503, Petrova 48a, 10 000 Zagreb, Croatia

Prijelom: Damir Miholić

Broj uredili: Nevenka Mihovilić, Marija Tuksar i Vlado Krušić

“Dramski odgoj” izlazi dvaput godišnje (ako novčane mogućnosti dopuste).

Ovaj broj je besplatan.

Prilozi se ne plaćaju.

Naklada: 400 primjeraka